

TEOL INFORMATION

Nr. 63 februar 2021

STAY HOME. Hjemmet under coronakrisen - og bagefter
METTE BIRKEDAL BRUUN OG NIELS JAGER NYKROG

Ligevægt. Om sundhed, teologi og den tværfaglige
sammenslutning Ligevægt
JOHANNE STUBBE TEGLBJÆRG KRISTENSEN
OG MIKKEL GABRIEL CHRISTOFFERSEN

Luther fra andre vinkler. Om forskning i undervisningen på
Det Teologiske Fakultet
ANNA VIND

Why African Studies Matter
AMANDA HAMMAR

The European Qur'an – A new ERC Synergy Project at
the Faculty of Theology
JAN LOOP

Indholdsfortegnelse

Siden sidst af dekan (kst), lektor, dr.theol. Carsten Selch Jensen	3
STAY HOME. Hjemmet under coronakrisen – og bagefter af projektleder og professor, ph.d., dr.theol. Mette Birkedal Bruun og redaktør og cand.mag. Niels Jager Nykrog	6
Ligevægt. Om sundhed, teologi og den tværfaglige sammenslutning <i>Ligevægt</i> af lektor, ph.d. Johanne Stubbe Teglbjærg Kristensen og postdoc, ph.d. Mikkel Gabriel Christoffersen	10
Luther fra andre vinkler Om forskning i undervisningen på Det Teologiske Fakultet 2020 af lektor, ph.d. Anna Vind	14
Why African Studies Matters by associate professor, PhD Amanda Hammar	18
The European Qur'an – A new ERC Synergy Project at the Faculty of Theology by professor, PhD Jan Loop	23
The Old Testament, the Bible, and History by assistant professor, PhD Jill Middlemas	28
Juraen har en rolle i teologiens verden af adjungeret professor, ph.d. Lisbet Christoffersen	32
Polyfon privathed. Nikolaus Selneckers fortolkning af Salmernes Bog af ph.d.-stipendiat, cand.theol. Søren Frank Jensen	37
Kierkegaard og det tragiske af ph.d. Kristian Bunkenborg	41
Publikationer fra Det Teologiske Fakultet	45

TEOL-information udgives af Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, i februar og september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Bladet kan rekvireres ved henvendelse til Pia Christensen på tlf. 35 32 36 08 eller på e-mail: pic@teol.ku.dk.

Meninger, der tilkendes i TEOL-information, gengiver de enkelte forfatteres synspunkter og er ikke nødvendigvis udtryk for redaktionens holdning.

Ansvarshavende redaktør: Dekan (kst), lektor, dr.theol. Carsten Selch Jensen.

Redaktion: Lektor, ph.d. Christine Svinth-Værgø Pøder.

Layout og sats: Specialtrykkeriet Arco.

Tryk: Specialtrykkeriet Arco. *Oplag:* 3.000.

Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.

Forsidebillede: Vilhelm Hammershøi: Interiør, Strandgade 30, ca. 1901

Kilde: Wikimedia commons <https://web.archive.org/web/20161103101518/>

<http://www.panoramio.com/photo/131188857>, hentet d. 21.12.2020

Det Teologiske Fakultet
Karen Blixens Plads 16
2300 København S
Tlf.: 35 32 36 08
www.teol.ku.dk

Siden sidst

Af dekan (kst), lektor, dr. theol. Carsten Selch Jensen

Helligtrekongersdag 2021 udmeldte myndighederne nye skærpede restriktioner, som siden blev forlænget yderligere, pga. bekymringerne for en ny og meget smittefarlig variant af COVID-19. Den har gjort det nødvendigt med yderligere opstramninger af de allerede gældende restriktionerne, der skulle holde smittetallene i ave hen over jul og nytår. Alle opfordres nu til at blive hjemme og kun gå ud, når det er helt nødvendigt. For fakultetet betyder det, at vi, når du læser dette, har haft en eksamensmåned, hvor alle mundtligt eksaminer blev afviklet digitalt, og kun de skriftlige eksaminer blev afviklet (næsten) som normalt, så ingen blev udsat for unødigt smittefare. Og nu går vi så i gang med et semester, hvor undervisningen også kommer til at bære præg af de nye skærpede restriktioner med flere online aktiviteter og færre fysiske møder. Igen må vi sige, at det ikke er den slags universitet, vi ønsker os; alle, både studerende og ansatte ser frem til det tidspunkt, hvor vi igen kan slå dørene op og mødes fysisk på gangene og i undervisningslokalerne.

Kort før jul holdt fakultetet i digital form en minimalistisk udgave af vores traditionelle juleafslutning. Det er jo tra-

ditionen, at fagrådet ved den lejlighed og på de studerendes vegne udnævner årets underviser for at hædre en særligt engageret underviser. Denne gang blev det anderledes, da fagrådet havde besluttet at hædre alle de ansatte med en personlig hilsen og en tak for indsatsen gennem hele 2020. Der må jeg bare sige, at det er et privilegium at få lov at arbejde et sted, hvor de studerende har sådan et overskud i en svær tid. Og overskuddet får vi brug for en tid endnu, indtil vacciner og flokimmunitet gør det muligt for os at få vores hverdag tilbage igen.

Trods COVID-19 er der også meget, vi har kunnet glæde os over på fakultet siden sidst. Flere af vores undervisere og forskere har således i efteråret høstet stor anerkendelse, både hvad angår undervisningsinitiativer og konkrete forskningstiltag. Således har fakultetet endnu en gang af Københavns Universitet modtaget bevillinger til konkrete undervisningsforløb, der skal eksperimentere med forskningsintegration i undervisningen. Det drejer sig om kurset *Religion, Popular Culture and the Media* ved lektor Karen Lauterbach og kurset *Governing Africa's Natural Resources* ved ph.d.-studerende Jacob Worsøe. Sidstnævnte

kursus er en del af et tværfakultært projekt om forbrug og genbrug, hvor også lektor Stig Jensen deltager. Alle tre undervisere er ansat på Center for Afrika-studier

Tre ph.d.-studerende har i efteråret forsvaret deres afhandlinger, nemlig Kristian Bunkenborg med en afhandling om *Kierkegaard and the Tragic: Aesthetic Entries into the Concepts of Modernity, Self, and Freedom*, Julie Skovgaard Sommer von Würden med afhandlingen *Elimu. Education and Islamic knowledge in Zanzibar* og endelig Emil Hilton Saggau med en afhandling, der bærer titlen *Kun enhed kan frelse serberne – De ortodokse kirkers syn på historie, minder og politik i det tidligere Jugoslavien*. Et stort tillykke til de tre med vel overståede forsvar.

I efteråret modtog adjunkt Frederik Poulsen Videnskabernes Selskabs Sølvmedalje for sin forskning i Det Gamle Testamente. Fakultetet ønsker Frederik tillykke med den fornemme anerkendelse. Der er også et stort tillykke til Nicolai Røge og Sofie Larsen Kure, der ved Københavns Universitet Årsfest i november blev belønnet med henholdsvis guld- og sølvmedaljer for deres prisopgaver.

Tine Reeh, som er dr. theol. og lektor i kirkehistorie, modtog i efteråret en bevilling fra Carlsbergfondet – et såkaldt monografistipendium – med henblik på at færdiggøre sin undersøgelse, der bærer titlen *Unintended Secularization? Theological Agents in the Abolition of the Use of Mosaic Law in Western Scandinavia*.

Nye ansigter på fakultetet på det forskningsmæssige område er professor ph.d. Jan Loop, der i en artikel her i bladet præsenterer forskningsprojektet *The European Qur'an – A new ERC Synergy Project*,

hvor han som centerets leder viser, hvor afgørende vigtig kendskabet til Koranen har været hele vejen op gennem den vestlige teologi- og kulturhistorie, både som et middel til at forstå den muslimske verden, men i lige så høj grad som et værktøj til en intellektuel (teologisk) selvrefleksion. Nye på fakultetet i den sammenhæng er også Kentaro Inagaki, Paul Babinski og Naima Afif, som alle er tilknyttet det nævnte forskningsprojekt.

Ny er også adjunkt, ph.d. Jill Middlemas, der er ansat i et toårigt vikariat for lektor Søren Holst. I artiklen *The Old Testament, the Bible, and History* reflekterer Jill over nødvendigheden af at fastholde læsningen af Det Gamle Testamente og den fremmede verden, som disse tekster repræsenterer, som en nødvendig del af det bibelske tekstkorpus, netop fordi vi har brug for at spejle os selv i denne fremmedhed.

Den 1. oktober fik Center for Afrika-studier ny centerleder, idet lektor, ph.d. Karen Lauterbach overtog posten efter lektor, ph.d. Amanda Hammer. Fakultetet ønsker Karen tillykke med posten og benytter samtidig lejligheden til at sige tak til Amanda for hendes tid som centerleder. Endelig er Kira Storgaard Hansen her i efteråret ansat som forskerstøtteperson på Det Teologiske Fakultet og skal desuden administrativt understøtte projektet "*The European Qur'an*".

I efteråret 2020 kunne Det Teologiske Fakultet også annoncere åbningen af en ny kandidatuddannelse med titlen *Interreligiøse islamstudier* – i kort form IRIS. September i år vil de første studerende blive optaget på denne uddannelse, hvor de tilbydes en grundig indføring i islamisk religion, jura og historie. I løbet af

uddannelsen vil der især være fokus på de interreligiøse relationer med ikke-islamiske religioner, særligt kristendom og jødedom. Faglig ankerperson på uddannelsen er Professor MSO, ph.d. Thomas Hoffmann.

Atter en gang bringer artiklerne i dette nummer af TEOL Information os vidt omkring. Udover de allerede nævnte beretter professor, dr. theol. Mette Birkedal Bruun og redaktør Niels Jager Nykrog i den første artikel om den betydning, som hjemmet har fået for os alle sammen i en corona-tid, hvor vi i langt højere grad end sædvanligt har måttet leve vores liv – både det faglige og det sociale – i hjemmet. Projektet vil undersøge, hvordan den udfordring af privatsfæren i hjemmet har påvirket mennesker, og hvordan vi på længere sigt kan skabe bedre hjem. Lektor, ph.d. Johanne Stubbe Teglbjærg Kristensen og postdoc, ph.d. Mikkel Gabriel Christoffersen præsenterer i deres artikel *Ligevægt* en ny faglig platform for tværdisciplinære studier i den aktuelle sundhedsdyrkelse og ikke mindst spørgsmå-

let om fedme og overvægt. Lektor, ph.d. Anna Vind beretter i sin artikel *Luther fra andre vinkler* om sine erfaringer med konkret og direkte forskningsintegration i undervisningen.

Lektor, ph.d. Amanda Hammar argumenterer i sin artikel ganske overbevisende for *Why African Studies Matters*, og adjungeret professor, ph.d. Lisbet Christoffersen adresserer i sin artikel *Juraen har en rolle i teologiens verden* nogle af de helt aktuelle spørgsmål, der er dukket op den seneste tid om den retslige regulering af centrale kirkelige aktiviteter i Folkekirken – også i en corona-tid. Ph.d.-stipendiat Søren Frank Jensen undersøger i artiklen *Polyfon privathed* teologen Nikolaus Selneckers fortolkninger af Salmernes Bog i spændingsfeltet mellem det offentlige og fælles og det private og individuelle i en efterreformatorisk kontekst. Den sidste artikel af ph.d. Kristian Bunkenborg diskuterer *Kierkegaard og det tragiske* og filosofiens kredsen om begreberne modernitet, selv og frihed.

Godt nytår og god læselyst.

STAY HOME: Hjemmet under coronakrisen – og bagefter

*Af projektleder og professor, ph.d., dr.theol. Mette Birkedal Bruun
og redaktør og cand.mag. Niels Jager Nykrog*

“Bliv Hjemme!” Under coronakrisen har hjemmet fået en nøglerolle, men det er også kommet under pres. Nedlukning og selvisolation har givet hjemmet nye opgaver som bl.a. skole, arbejdsplads, kirkerum, motionscenter og socialt mødested på afstand og sat fokus på hjemmets funktioner, grænser, modstandskraft og sårbarhed. Skellet mellem offentligt og privat er på en gang blevet mere porøst og mere uigennemtrængeligt, og intensiverede digitale praksisser har rykket ved eksisterende grænseflader. Videomøder inviterer omverdenen ind i vores stuer, og smitteopsporingsteknologier deler borgernes informationer på nye måder. Samtidig lukker husstande sig om sig selv med ensomhed og eskalering af familiekonflikter til følge. Coronakrisen har synliggjort hjemmets styrker og svagheder og vist, hvordan det multifunktionelle hjem er en kompleks konstellation af bl.a. rumlige, sociale, eksistentielle og digitale faktorer. Forskningsprojektet *STAY HOME: Hjemmet under coronakrisen – og bagefter*, som har til huse ved

Det Teologiske Fakultet, undersøger, om krisen har givet os indsigter vedrørende hjemmet og det liv, der leves der, som på længere sigt kan bidrage til at skabe bedre hjem.

Krisen har fremkaldt en intens og vigtig indsats inden for fx epidemiologi- og vaccineforskning og makroperspektiver vedrørende tillid mellem borger og stat. *STAY HOME* er drevet af en ambition om at vise, at også human- og åndsvidenskaberne samt tilstødende fagligheder har noget at bidrage med, når mennesker er i krise. Erfaringen af hjemmets nye rolle er på en gang almenmenneskelig og individuel, og der er brug for videnskabelige perspektiver, der kan gribe begge dele. I projektet indsamler og analyserer forskere fra teologi, arkitektur, familiehistorie og IT-sociologi erfaringer fra coronakrisen med det formål at styrke fremtidens hjem. Projektet er finansieret af Carlsbergfondet med en bevilling på 6,1 mio. kr., og de første forskere gik i gang i september 2020.

Danskernes erfaringer

STAY HOMEs forskere dokumenterer og undersøger erfaringer med og i hjemmet indhentet under krisen. Partnerprojekterne *Deltagelsens Grammatik* (IT-Universitetet, København og Aalborg Universitet) og *Dage med corona* (Nationalmuseet) har siden april foretaget interviews og indsamlet dagbogsnotater om danskernes liv under coronakrisen. Dette materiale supplerer vi med interviews med bl.a. ansatte på Danners kvindecentre og Børnetelefonen. Disse arkiver danner grundstammen i forskernes samarbejde om udvalgte cases, og de enkelte forskere bruger dem som afsæt for deres individuelle arbejde, som udføres i tråd med de involverede fagfelters traditioner og metoder.

“Hjem” er et rum. Men det er også en følelse, en erfaring og en ramme om forskellige dynamikker og praksisser. STAY HOMEs forskerhold orienterer sig mod fælles cases. Vi er endnu kun i begyndelsen, og spørgsmålene er flere end svarene, men efterhånden som forskerne lærer hinandens tilgange at kende ved de ugentlige møder, vil deres respektive spørgsmål og svar begynde at belyse hinanden. Det kunne være spørgsmål forankret i en arketyrisk lejlighed på 60 m² – en almindelig dansk boligtype, der kan blive udfordret, hvis den skal rumme en hel families aktiviteter. Arkitekten fokuserer på, om beboerne kan bevæge sig ubesværet mellem fælles samvær og individuel fordybelse, samler hjemmet sig om et alrum, eller skal vi i stedet prioritere afkroge og tærskelzoner? Familiehistorikeren spørger til de sociale og følelsesmæssige spændinger, der former livet i lejligheden. IT-sociologen interes-

serer sig fx for, hvordan erfaringen af lejligheden som fysisk rum ændrer sig, når computerskærme bliver portaler ud til arbejdslive og skole? Hvad betyder teknologien for oplevelsen af det hjemlige og det private? Teologiske spørgsmål angår fx beboernes eksistentielle og trosmæssige overvejelser og udfordringer.

En anden delt case er mulige sammenhænge mellem hjemmets multifunktionalitet og faldet i indberetninger vedrørende omsorgssvigt. Når børn ikke kommer i skole, og voksne ikke møder på en arbejdsplads, er det sværere for lærere og kolleger at opdage tegn på vanrøgt og overgreb. For nogle er hjemmet blevet mere hermetisk lukket under coronakrisen. Måske er der ligefrem sket en stigning i overgreb. Hvad betyder de fysiske rammer for disse forhold? Er der brug for nye, fx digitale, indberetningsmåder? Hvor går grænserne for den enkeltes ansvar for næsten? I disse analyser deler forskerne en interesse for betydningen af sociale skel: Hvilke hjem har været hårdest ramt under krisen, og hvilke er sluppet lettere? Hvilke materielle, sociale, eksistentielle og digitale faktorer har indflydelse på disse forskelle?

Forskningshold

STAY HOMEs forskningshold består af en forskergruppe på tre ph.d.-studerende, teolog Anne-Milla Wichmann Kristensen, IT-sociolog Katja Sara Pape de Neergaard og familiehistoriker Katrine Rønsig Larsen samt adjunkt i arkitektur, Nicholas Thomas Lee og redaktør Niels Jager Nykrog. Foruden projektleder Mette Birkedal Bruun består følge- og vejledergruppen af familiehistoriker Karen Vallgård (lektor ved SAXO-Instituttet,

Københavns Universitet), IT-forsker Brit Ross Winthereik (Professor ved IT-Universitetet og leder af Center for Digital Velfærd) og arkitekturhistoriker Peter Thule Kristensen (Professor ved Det Kongelige Akademi, Arkitektskolen og programleder for *Spatial Design*) samt lektor i dogmatik Johanne Stubbe Teglbjærg Kristensen (Det Teologiske Fakultet), som er hovedvejleder for Anne-Milla Wichmann Kristensen. Et ekspertpanel bestående af danske forskere vil bistå med at udfordre metoder og hypoteser, og en international referencegruppe sikrer sammenhæng mellem et dansk fokus og et internationalt forskningsperspektiv.

Fortid og nutid

STAY HOMEs tværfaglige arbejde udspringer af forskningen ved Grundforskningscenteret Centre for Privacy Studies (PRIVACY). PRIVACY-forskerne arbejder på tværs af kirke, arkitektur-, idé-, rets- og socialhistorie, når de undersøger begrebet om det private i perioden 1500-1800. STAY HOME er inspireret af PRIVACYs integrerede tværfaglighed, men også det historiske perspektiv har påvirket opbygningen af projektet. Når vi studerer historiske hjem, er det naturligt at undersøge sammenhænge mellem familiestrukturer, rum, tro og teknologi, men når vi studerer vores samtid, virker dén faglige konstellation pludselig ret vild, fordi fagene og deres genstandsfelter er så indbyrdes forskellige. På STAY HOME mener vi, at også en samtidsanalyse kan have gavn af det historisk inspirerede helhedsperspektiv. Derfor indgår der også syv postdocs fra PRIVACY i STAY HOMEs forskningshold. De bidrager med historiske vinkler på bl.a. det

multifunktionelle hjems tærskler og zoner, magtstrukturer i hjemmet, forholdet mellem offentligt og privat troliv samt hjemmets regulering som et mellemværende mellem stat og borger.

Forskning og formidling

STAY HOMEs faglige ambition er at opnå videnskabelige indsigter inden for hver af de involverede fagligheder. Der skal udarbejdes ph.d.-afhandlinger, der kan stå distancen i de respektive fagfelter, og projektets arkitekt vil udvikle arkitekturmodeller, der honorerer kravene til *research by design*. Arbejdet med de fælles cases løber på tværs af disse individuelle indsatser. Derudover har vi forpligtet os til at bringe vores forskning i udveksling med diskussioner uden for akademiske miljøer. Projektets redaktør har bl.a. til opgave at udvikle relevante måder at formidle teologisk, humanistisk, teknologisk og arkitektonisk forskning og samspillet imellem dem på. Vores mål er, at denne forskningsformidling ikke primært skal fokusere på entydige sammenhænge og endegyldige resultater, men indgå i en velfunderet diskussion af, hvad viden er, hvordan forskning foregår, og hvordan de involverede fagfelter kan bidrage til udformningen af fremtidens hjem.

Teologi og tværfaglighed

I STAY HOMEs systematisk teologiske ph.d.-projekt undersøger Anne-Milla Wichmann-Kristensen, hvordan coronakrisen påvirker mennesker eksistentielt. Projektet tager udgangspunkt i empiri indsamlet under krisen, som Anne-Milla vil analysere ved hjælp af Paul Tillich (1886-1965) begreber om krise og angst. Tillich forbinder eksistentielle spørgsmål

med kristne svar, han beskriver forholdet mellem Gud og menneske ved korrelation – en vekselvirkning mellem det eksistentielle og det teologiske. Spørgsmålene og svarene har, ifølge Tillich, gennem historien antaget forskellige former: død/liv (oldtid), skyld/soning (middelalderen), fremmedgørelse/identitet (19. årh.) og meningsløshed/mening (20. årh.). Grundspørgsmålene bliver: *Hvad er formen i det 21. århundrede? Har coronakrisen sat fokus på denne grundform?*

Coronakrisen har medført, at arrangementer og begivenheder, der normalt foregår i offentlige og fælles rum, bliver aflyst eller gennemført på sociale medier, mens alle sidder hjemme. Projektet fokuserer, med Tillichs angst- og krisebegreb som linse, på angsten i mennesket under coronakrisen, herunder angsten for at gå glip af ting, den såkaldte FOMO (*fear of missing out*), som måske er blevet ambivalent. Der har været en frygt for at gå glip af arrangementer, der aldrig skete, måske en frygt for at gå glip af tid eller menneskelige relationer. Samtidig taler flere om, at de aldrig har været så lidt bange for at gå glip af ting som under corona, fordi der ikke sker noget, og alle er hjemme.

Ligesom PRIVACY hviler STAY HOME på en ambition om at bringe teologisk kernefaglighed i spil med andre akademiske fagligheder og samfundsmæssige udfordringer. I PRIVACY fokuserer kirkehistorikernes arbejde fx på

receptionshistorien for Mt 6,6 – “Men når du vil bede, så gå ind i dit kammer, og luk din dør, og bed til din fader, som er i det skjulte” – og den tidlig moderne brug af Salmernes Bog (se Søren Frank Jensens bidrag i dette nummer). I det tværfaglige arbejde bringes den kirkehistoriske forskning i dialog med fx arkitekturhistorikernes forskning i rum, zoner og tærskler, retshistoriens arbejde med grænsedragning mellem offentligt og privat i teori og praksis, idéhistorikernes viden om magt, frihed og borgerskab samt socialhistorikerens indsigt i sociale praksisser på tværs af køn og klasser. I PRIVACY sætter vi det historiske arbejde i samtale med forskning i aktuelle *privacy*-problematikker (overvågning, DNA-register, menneskerettigheder o.a.) og ser, at vi med vores viden om historiske privathedstematikker kan bidrage til at perspektivere et felt, der ofte samler sig om teknologiske og økonomiske interesser.

I STAY HOME har både den tværfaglige ambition og det aktuelle engagement fået et ekstra nøk. Den tværfaglige constellation er mere kompleks, og en igangværende krise er et andet genstandsfelt end den tidlig moderne periodes alt andet lige ret stabile kilder. Det er relevant for teologifaget at være med i den type undersøgelse – og vigtigt for samfundet, at teologer byder ind med forskning også i denne sammenhæng.

Ligevægt

Om sundhed, teologi og den tværfaglige sammenslutning
Ligevægt

*Af lektor, ph.d. Johanne Stubbe Teglbjærg Kristensen
og postdoc, ph.d. Mikkel Gabriel Christoffersen*

Det siges, at det var daværende dekan Steffen Kjeldgaard-Pedersen, der på ét af Københavns Universitets dekanmøder gav udtryk for, at Det Teologiske Fakultet gerne ville bidrage økonomisk og fagligt til en ny strategisk platform, der skulle bidrage til at udvikle forskningen indenfor det forskningsfelt, som dengang blev kaldt fedmeforskning. Platformen, som efterfølgende blev etableret, løb fra 2014 til 2018 og fik navnet *University of Copenhagen's Strategic Platform for Lifestyle, Obesity and Metabolic Research* (UCPH LOM). Den skulle styrke en tværfaglig indsats for et felt, der forekom internationalt førende, særdeles godt finansieret og uhyre ambitiøst, men på den anden side, set i tilbageblik, også var problematisk.

På et af de første møder, før platformen egentlig gik i luften, skulle styregruppen tage stilling til sit endelige navn, og diskussionen var karakteristisk. Den drejede sig om terminologi og primært, om platformen skulle bruge ordet “fedme” eller “overvægt”. I dag, så relativt få år

senere, forekommer alternativet mellem de to begreber ikke alene forældet, men mange ville i dag også have vidst, at den terminologiske strid desuden er en strid om forskningens erkendelsesmæssige grundlag og således stikker dybere end spørgsmål om succesfuld kommunikation og velmenende etik. I dag havde man ikke kunnet undgå at forholde sig til, at de videnskabelige discipliner, der tager subjektive og mellemmenneskelige forhold alvorligt og udforsker menneskers erfaringer med høj vægt, fortrækker neutrale ord som f.eks. “tyk” fremfor ordet “overvægtig”, der udtrykker en afvigelse i forhold til den kontroversielle norm, som BMI er i dag. Diskussionens dermed implicite identifikation af mennesker med høj vægt som omkostnings-tunge normafvigere var desværre en af de præmisser, som platformen, trods senere forsøg på at tematisere udfordringer ved denne normativitet, alligevel måtte arbejde på. Derudover arbejdede platformen på relativt betingelse af det, som senere er blevet kaldt “vægtsandheden”, nemlig at

tynd skulle være lig med sund, og sund er lig med BMIs norm. Det nye i platformen var derfor mest den bredere tværfaglighed, der altså nu på Københavns Universitet også inkluderede teologi.

Indholdsmæssigt skulle platformen følge op på tidligere initiativer, som placerede det brede felt centralt på KUs dagsorden og inkluderede flere tocifrede millionbevillinger (https://www.lom.ku.dk/documents/ucph_lom_work_programme_2014-2015.pdf). Det var dengang ikke givet, hvad teologiens rolle indenfor feltet skulle være. Først efterhånden blev det teologisk tydeligt, at selve feltet, trods imponerende støtte og bevillinger, befandt og befander sig i en slags krise. Krisen udtrykker sig bl.a. ved det forhold, at forskningsfremskridtene indenfor livsstilsfeltet relativt betragtet er få, og kvaliteten målt i forhold til almindelige forskningskrav samlet set er ringe. Denne opfattelse udviklede sig gradvist gennem en udpræget teologisk tilgang til feltet, og den kræver naturligvis dokumentation for at opretholdes.

Sundhed og teologi – eller omvendt

Et af de første forhold, som sprang i øjnene, var den religiøse atmosfære og ensidige tilgang, som feltet dengang umiddelbart var kendetegnet ved. I udsagn som f.eks. “lifestyle diseases [...] becoming the dominant cause of death and disability globally” knyttes død og livsstil sammen, og livsstilsforskning bliver livredning, uden at selve begreberne “død” og “livsstil” rigtigt bliver debatteret. Det gælder også en række andre begreber i feltet som f.eks. formidlingsbegrebet “sundhed”, der i denne kontekst trods lærebøger, der

siger andet, ofte forstås rent kvantitativt. Tilsvarende antages, at “overvægt” er en sygdom, selvom det faktisk ikke forholder sig sådan i Danmark. Allerede dette indebærer antagelser om og reduktioner af menneskelivet, som står i modsætning til den viden, som teologien forvalter og udvikler. Teologisk kan man f.eks. med stor sikkerhed fremføre, at død er en historisk, kropslig, begivenhed, der involverer både subjektivitet, objektivitet og mellemmenneskelighed, herunder *både* individ og samfund, og dødens dominerende årsag derfor næppe lader sig reducere til livsstilssygdomme eller en enkelt “sygdom” eller til vægt som et forhold, *enten* individet *eller* samfundet bærer ansvar for (Kristensen, Body and Hope, 2013). Sygdom er per definition et negativt begreb, og sygdom bør typisk helbredes, men er det sådan med “overvægt”? Det er over halvdelen af danskerne, det drejer sig om. I den forbindelse kom – og er – teologien i gang.

Tager man feltets udsagn og selvforståelse alvorligt, rejser der sig hurtigt spørgsmål, som alle fortjener en mere grundig udforskning for at kunne besvares tilstrækkeligt: Er det rigtigt, som filosofisk og sociologisk forskning har hævdet, at sundhedsdyrkelsen for det moderne menneske har overtaget dyrkelse af Gud? At medicinen har overtaget religionens rolle i samfundet? At angst for fortabelse således er blevet afløst af angst for sygdom (eller f.eks. forkert vægt)? Er denne udvikling sket via udviklingen af kapitalismen, der ifølge Max Weber har rod i en indre protestantisk, dogmatisk konflikt? Hvad betyder det for forholdet mellem økonomi og medicin i dag? Hvad betyder begrebet sundhed i

dag – set fra forskellige videnskabelige discipliner? Hvorfor udforskes sundhed, trods mange humanistiske initiativer som f.eks. humanistiske centre på flere af Danmarks førende universiteter, stadig ofte rent kvalitativ og empirisk? Som om mennesket var en ting og den menneskelige krop en maskine? Evt. styret af en hjerne, der også tænkes som en maskine? Når man nu for længst i filosofien har beskrevet det uholdbare ved denne tilgang. Hvorfor knyttes sundhed i så høj grad sammen med begrebet livsstil og BMI? Hvis man er opmærksom på, at BMI er en norm, der blev til på nærmest tilfældig vis foranlediget af et lavpraktisk behov, og aldrig har været udtryk for egentlig forskning, er det så meget desto mere besynderligt (Bols, Intuitiv spisning, 2020). Den har blot vundet indpas og er blevet overtaget. Jo længere man dykker ned i feltet, des flere spørgsmål: Hvorfor mener så mange livsstilsforskere, at feltet kan undersøge sin genstand fra et tredje-persons perspektiv uden hensyn til de erfaringer, som de mennesker, feltet angår, gør sig? Hvorfor antages det så ofte, at genstanden “tykthed” kan undersøges ahistorisk, dvs. uden inddragelse af sagens historie? Hvorfor findes der i det hele taget så lidt selvkritisk livsstilsforskning? Dvs. forskningen går for det meste ud fra, at forskerne og deres bidrag selv ikke har noget ansvar i forhold til de udfordringer, som feltet præges af i dag? Når man tager i betragtning, at der er forskning, der netop peger på, at den globale menneskelige vægt er steget proportionalt med forskningen i, hvordan man undgår, at den stiger? Med andre ord var og er der rigeligt at udforske for en teolog, der bedes om at gå ind i dette felt.

“Sundhedskrisen”

Hvis det ikke var så alvorligt, fordi det berører så mange mennesker og forårsager så meget lidelse, så ville det måske være komisk, at et sundhedsfagligt felt, der er blevet tilført så mange midler over så mange år for at “knække fedmekurven”, ikke har formået at gøre nogen væsentlig forskel målt i forhold til de opgørelser, som forskningen typisk selv holder sig til. Selv hvis vi begrænser blikket til Danmark, til regionerne, kommunerne, de lokale sammenhænge, familierne eller ligefrem det enkelte menneske eller enkelte barn, så er billedet det samme. Er vægten høj, så kan kirurgi muligvis hjælpe i et ekstremt begrænset omfang, og der findes slankemedicin på vej til den brede befolkning. Egentlige livsstilsinterventioner virker, når man spørger eksperterne, ikke. Derfor ser vi efterhånden også hastigt voksende kritisk forskning, der peger på, at selve feltet og dets præmisser er problematiske eller ligefrem forføjede. Altså at der er noget galt med den herskende “vægtsandhed”. Denne kritik er omfattende og indebærer blandt andet: Kritik af den såkaldte energibalance-hypotese (der forudsætter, at kroppen er en slags maskine), kritik af BMI som norm for sundhed, dvs. man kan godt have højt BMI og være sund (således siges det, at Novo Nordisk fondens kommende Center for Sund Vægt vil definere sund vægt ved trivsel og ikke BMI), samt kritik af den forestilling, at livsstilsinterventioner kan sænke høj vægt. Forskning peger på, at det *over tid* og *generelt* ikke kan lade sig gøre at sænke vægten nævneværdigt, og på, at forsøget på det ofte gør mere skade end gavn. Forsøget på at intervenere livsstilmæssigt kan

paradoksalt nok ikke blot selv bidrage til udviklingen af høj vægt, men fremfor alt skade både krop, selvbevidsthed og forholdet til andre mennesker. I lyset af denne forskningstrend er det påfaldende, at omgangen med vægt i vores samfund er kommet så langt vægt fra den forskning, der findes på området. Teologisk er der således meget, der peger på, at den sundhedskrise, som LOM skulle bidrage til at løse, ikke primært angår enkelte menneskers høje vægt, men måske snarere livstilsfeltet selv, der ikke kun præges af forskere fra forskningsinstitutioner som f.eks. KU, men også af den såkaldte slankeindustri og i særdeleshed af den medicinalindustri, der har en økonomisk interesse i at indsnævre normen for sundhed, gøre BMI til norm for sundhed og sælge medicin til dem, der ikke lever op til denne norm og udtrykker dette ideal. I teologien findes en anden omgang med normer og idealer.

Forskning og praksis

Den historisk ensidige og monofaglige udforskning af feltet vægt, den brede grøft mellem forskning og praksis, der konkret i foråret 2020 viste sig i en konflikt i Sundhedsstyrelsen om nye kliniske retningslinjer samt de tiltagende og efterhånden veldokumenterede skadevirkninger af slankeindustrien og -kulturen

var de væsentligste grunde til at forskere og klinikere i foråret 2020 fandt sammen og dannede *Ligevægt*. Undertegnede var medstiftere af *Ligevægt*, og det skal for en god ordens skyld nævnes, at denne gruppe ikke er andet end personrelateret til *Initiativet til Studiet af Paradokser i Eksistens og Livsstil* (Paradoks-gruppen), der arbejder med andre felter end specifikt dette, og heller ikke til Dina Amlunds ph.d.-projekt om fobi for tykhed, som er blevet omtalt i pressen. *Ligevægt* er således en tværfaglig sammenslutning, der arbejder mod ensidighed i forskningen og for inddragelsen af alle discipliner i samfundets omgang med vægt. Kernefagligheder er således – udover teologi – psykologi, kulturforskning, ernæringsvidenskab og medicin. *Ligevægt* kommunikerer via publikationer (senest i Sundhedspolitisk tidskrift om vægt og stigmatisering), events og SoMe.

På *Ligevægts* hjemmeside Ligevaegt.org kan man læse sammenslutningens første positionspapir og få oplysninger om de involverede, publikationer og andre aktiviteter.

D. 4. juni 2021 kl. 15.15-17.00 finder sammenslutningen *Ligevægts* launch sted på Det Teologiske Fakultet. Arrangementet er åbent for alle, se nærmere oplysninger og program på fakultetets hjemmeside.

Luther fra andre vinkler

Om forskning i undervisningen på
Det Teologiske Fakultet 2020

Af lektor, ph.d. Anna Vind

I det famøse forår 2020, som startede helt normalt, uanset nyhederne fra Wuhan var nået ud i verdenspressen ved semesterstart, afholdt jeg et kandidatkursus i kirkehistorie med titlen “Luther fra andre vinkler”. Kurset var i udgangspunktet tænkt som et almindeligt kernefagskursus, men det endte med et få en helt særlig karakter; det blev tilrettelagt på en særlig måde og med et særligt sigte og kom derfor til at rumme perspektiver, der er tankevækkende for det moderne universitet.

Kursusbeskrivelsen lød som følger: “Alle teologer har læst udvalg af Luther og hørt om reformatoriske hovedskrifter, aflagshandel, kritik af pavemagt og gerningsretfærdighed, lære om retfærdiggørelse ved troen alene, skriftprincip osv. Men der er også sider af Luther, som er mindre kendte, og som af og til bliver skubbet i baggrunden og anset for at være ‘adiafora’: Det gælder fx hans syn på sprog, især retorik, på billeder og musik. På kurset vil vi studere denne mindre kendte Luther, ham, der satte pris på Lorenzo Valla og Quintilian – der mente, at næst efter Guds ord er musikken den største gave fra Gud – og ham, der både talte om og i billeder. Kurset vil således

være en introduktion til Luthers univers ‘fra nye vinkler’ og gå langt ned både i hans tekster og i deres historiske fortid og samtid. Således vil der blive lejlighed til at arbejde både med sprogteknik i antikken og renæssancen, med musikteori fra Augustin og frem, og med teologisk tænkning om billedbrug både før og på selve reformationstiden. Der vil naturligvis også være anledning til at overveje relevansen af selvsamme studier i en moderne kontekst. Der er til kurset bevilliget særlige midler til at befordre forskning i undervisningen. Midlerne vil blive udmøntet i masterclasses med henholdsvis to danske og en international forsker (professor i dogmatik Bo Kristian Holm, Aarhus, museumsinspektør Martin Wangsgaard Jürgensen, Nationalmuseet, og professor i kirkehistorie Volker Leppin, Tübingen) og deltagelse i international conference samt evt. affattelse af videnskabelig artikel. Der søges dispensation til aflæggelse af kandidateksamen under særlige vilkår i tilknytning til initiativet”.

Baggrunden var, at Københavns Universitet i foråret 2020 havde udlodet midler til at fremme integration af forskning i undervisningen, og jeg søgte

pengene. For 50.000 kr. kunne jeg gøre det beskrevne: Sætte fokus på mit eget forskningsfelt, invitere gode kolleger på besøg, tage med alle interesserede kandidatstuderende til RefoRCs internationale konference om *Reformation and Everyday Life*, som dette år skulle afholdes i Aarhus, og endelig invitere de studerende til at søge deres frie valg af kursusarbejde omarbejdet og trykt som videnskabelige artikler. Formålet var at introducere til Lutherforskningen og at få input fra de studerende til samme. Jeg ville give studenterne mulighed for at diskutere og eventuelt videreudvikle mine egne og andre forskeres hidtidige resultater og også give dem chancen for at prøve kræfter med at udarbejde selvstændige forskningsbidrag. Planen var dertil at lade enkelte af dem medvirke i en workshop om “Luther: sprog, musik, billede” på konferencen i Aarhus med korte præsentationer på engelsk for et internationalt publikum.

Som sagt, så gjort – eller: det var i hvert fald intentionen. 27 studerende meldte sig til kurset, 20 af dem til det særlige initiativ med forskning-i-undervisningen. Vi bestilte hotelværelser i Aarhus, havde datoerne for masterclasses i kalenderen, havde booket flybilletter til vores prominente gæster og var i gang med at finde ud af, hvem der havde lyst til at skrive om hvad. Så kom covid-19, alt blev aflyst, og vi måtte hjem og sidde med teksterne foran skærmene. I sofaer med morgenhår, børn i baggrunden og kaffe ved hånden.

Gik ideen så i vasken? Nej, det gjorde den ikke, selvom der var brug for lidt om-tænkning. Vi var ivrige, så vi fortsatte og gennemførte. Én gæst måtte vi aflyse, de

to andre, Volker Leppin og Martin Wangsgaard Jürgensen mødte os på zoom. Penum blev til hen ad vejen, så interesser, spørgsmål og nye vinkler kunne få indflydelse på det. Aarhus blev aflyst, men emnerne blev fordelt og opgaverne blev skrevet. Jeg havde som underviser utrolig meget ud af de friske øjne og skarpe hjerner, de fremmede horisonter og nye tilgange, som de studerende bragte med sig. Der blev stillet innovative spørgsmål, mine egne forståelser blev røkket, udvidet og skærpet. Det grundige arbejde med forskningsfeltet blev ganske enkelt kraftigt stimuleret.

Bedst af alt, så klingede covid-19 epidemien af hen imod sommeren, så vi kunne afholde en fælles workshop på Det Teologiske fakultet over to dage i august med gæster fra ind- og udland. To tyske gæster, professor i filosofi Anne Eusterschulte fra Freie Universität i Berlin og bemeldte professor i kirkehistorie Volker Leppin fra Tübingen kom og deltog. Fra Danmark deltog Martin Wangsgaard Jürgensen og desuden lektor i Kirkehistorie Sven Havsteen og lektor i Etik og Religionsfilosofi Carsten Pallesen. Workshoppens titel lød “Luther and the Arts: Presence, Representation and Cognition”. Vore gæster holdt foredrag og seks studerende præsenterede deres forskning på engelsk og svarede på spørgsmål fra salen. Emnerne var så forskellige som “Luther, language and the Holy Spirit”, “Working with the Bible: Textual criticism in Erasmus and Luther”, “Luther’s view of faith and certainty”, “Tentatio as a hermeneutic key to human understanding”, “Language and metaphysics in Lorenzo Valla – and Luther” and “Luther, language and sub contraria specie”.

Stemningen var høj og diskussionerne livlige, og vi fortsatte – som man gør, når man er på ‘rigtig’ konference – over vin og middag i Nyhavn om aftenen.

Jeg var begejstret, og de studerende var også fornøjede – kernen er tydeligvis (og det burde jo ikke komme bag på nogen), at frihed, lyst og selvstændighed er helt afgørende for horisontudvidende og nytænkende studier. Studenterne gav mundtligt udtryk for deres tilfredshed, og man ser den også af deres skriftlige evalueringer: Her skrev de blandt andet, at de havde nydt at være en del af processen med tilblivelsen af pensum, det havde givet dem en meget dybere forståelse af stoffet. Kurset havde åbnet deres øjne for muligheden for og lysten til at arbejde mere selvstændigt i undervisningen og havde pirret deres nysgerrighed, ikke mindst fordi de selv måtte vælge, hvad de ville skrive om. De syntes også det var særligt motiverende at arbejde frem mod en potentiel publicering, hvor det, de fabrikerede, “potentielt kunne have en værdi for andre mennesker”. Selve det produktive aspekt var altså opløftende og noget, de godt helt klart gerne så få en mere fremtrædende plads på universitetet. Endelig var de meget begejstrede for at møde gæsteforskerne, at se netop dem “live”, hvis arbejder de havde læst. Det var udfordrende for dem at blive inviteret til at indgå i en direkte og alvorlig dialog med en hot-shot forsker, og de gjorde sig stor umage for at opføre sig efter etiketten i mødet med især de tyske professorer, hvis studenterkontakt ikke er mindre hjertelig, men i høj grad er mere formel, end de danske studerende er vant til.

Det at være Des og at tiltale en underviser med “Professor” før efternavnet var uvant og eksotisk for flere.

Jeg vil lade et par af studenterne selv komme direkte orde i følgende tankevækkende og til en vis grad også rørende citater, der handler om frihed, ansvar, erkendelse, sokratisk uvidenhed og teologiens dybder:

“Kurset har givet mig mulighed for virkelig at dykke ned i et hjørne af pensum, givet frihed som jeg ikke vidste, jeg har savnet, fordi jeg ikke har haft den. Det har været den bedste oplevelse på KU for mit vedkommende”.

“Kurset har løftet det generelle niveau, det generelle engagement og, for min egen del, den generelle interesse i faget. Der er noget helt andet på spil, navnlig et større ansvar, når man erfarer at tage del i et arbejde, som er uafsluttet, fordi det inviterer til, kalder på eller låner sig til en mere åben undervisningssituation: i arbejdet med pensum bliver den faglige undersøgelse et fælles anliggende. Desuden har forskning-i-undervisningen et ønskværdigt pædagogisk aspekt, idet undervisningen bliver mindre ensidig og tilsvarende mere gensidig. Hvis underviseren formår at facilitere en form for fælles uvidenhed, nysgerrighed, åbenhed, forundringsparathed, som går begge veje, fra underviser til studerende og omvendt, så bliver det faglige udbytte langt større end i den ordinære undervisning – i værste fald kun for den studerende, og i bedste for både underviser og studerende. Måske bliver undervisningen fagligt set mere snæver, eller mere fagspecifik, men et kvantitativt set mindre fagområde er

langt at foretrække i bytte for et kvalitativt set større område; det at 'komme hele vejen rundt' er som bekendt håbløst".

"Dette kursus har givet mig et dybere og mere sammenfattende indblik i, hvad kristendom er, og hvor lidt jeg ved".

"Helt generelt er forskning i undervisningen efter min mening en helt optimal måde at inddrage de studerende i en igangværende forskning på – især i teologiens verden, hvor det meste tager afsæt i tekster for flere tusinde år siden".

Til dét skal naturligvis også siges, at ja, der var minusser: For nogle studerende var det for krævende, for andre for uoverskueligt med alle de åbne spørgsmål. For nogle var pensum for flydende, for andre var eksamen ikke håndterbar nok. For underviseren var opgaven lidt mere omfangsrig end normalt – et merarbejde, der dog så rigeligt blev opvejet af udkommet – fordi der skulle ydes individuel vejledning både undervejs, mens kurset stod på, bagefter, da workshoppen blev afholdt, og igen i forbindelse med tilvirkningen af opgaver til trykning. For det er jo også ideen, at studenternes gode

arbejder faktisk bliver trykt. Her er vi stolte: En enkelt søger sin artikel trykt i *Journal of Early Modern Studies* på det velrenommerede De Gryuter Verlag, andre bidrager til en fælles fakultetspublikation, som vi regner med ser dagens lys til sommer 2021. De studerende, der er kommet hertil – og det er ikke alle, det er klart, men sådan vil jo det af mange grunde altid være – kan altså skrive egentlige forskningspublikationer på deres CV inden længe.

Så: Mere af dén skuffe, må konklusionen blive. På Det Teologiske Fakultet er det nu opgaven at forsøge at tænke elementer af initiativet ind i de almindelige kandidatstudier i højere grad. Det var i udgangspunktet også KUs hensigt med at uddele pengene: at der blev lavet forsøg med at bringe forskning ind i undervisningen på frugtbare måder, som derefter kunne indlejres i ordinær praksis. Det kan lade sig gøre, vi har ideer til det, og det vil vi gå videre med. For både undervisningens og forskningens, ja, for det moderne universitets skyld.

Kærlighed er ikke en politisk kategori

Åben forelæsning ved adjungeret professor Ettore Rocca

Tid: Fredag den 5. marts 2021 kl. 10.15

Sted: Oplyses senere

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

*Se alle fakultetets åbne arrangementer på teol.ku.dk
Eventuelle ændringer annonceres også her*

Why African Studies Matters

By associate professor, PhD Amanda Hammar

Introduction

One of my tasks as the former director (2014-2020) of the Centre of African Studies (CAS) would be to welcome our new Masters students each year. In my short speech, I would try to convey to them why and how African Studies matters on multiple levels in the contemporary world we all share. At the core of such a message are questions about where, how and by whom knowledge about Africa and Africans on the continent and in relation to the world are produced, validated, circulated, published, debated, and what implications this has. This set of concerns and the inquiries they provoke are far from neutral. At stake are deeply entrenched power relations on a multitude of levels and their material and symbolic effects, as well as the possibilities for either confronting or reinforcing such dynamics of inequality and exclusion. Long histories of global and local structural violence and epistemic erasure affecting the African continent means that there is much knowledge that needs revealing, recovering, or challenging. At the same time, the continent is made up of its own powerfully self-defining

centres, speaking their own truths, not dependent on the gaze and interpretation of external observers and commentators for validation. These are just some of the core challenges that African Studies scholars are obliged to consider.

In addition to the above, during the two years of their MA studies at CAS, our students are taught how to practice *doing* African Studies – as opposed to merely studying ‘something in Africa’. At the heart of this practice are interdisciplinary and relational approaches that ensure attention to all relevant and interconnected dimensions of complex African realities. The aim, in general, is to ensure a layered and critical understanding beyond simplifications and single stories; and to counter both conscious and unintentional erasures that sustain strategic unknowing of African worlds. Debates over what African Studies means and what it does have entailed diverse perspectives and ongoing shifts in the politics of knowledge over time and across geographies. What I hope to do briefly in this essay is to reflect on some of these broad shifts, before laying out my own arguments for why African Studies matters.

Unfolding African Studies

African Studies, in contemporary times, aims to generate but also question knowledge about the full spectrum of diverse African conditions and realities, past and present, both within and beyond the continent. While defined by being interdisciplinary, this does not mean that there are no distinct – and contested – positions and perspectives within it, as well as tensions around such issues as race, gender, class, sexuality, age, and more. An additional part of dynamic landscape is the critical engagement by African Studies communities with the highly uneven conditions of knowledge production on and in Africa. Confronting historical and ongoing structural distortions in resources and representation that constrain present-day possibilities for African scholars and institutions to flourish on the continent, is a necessary dimension of African Studies.

However, such critical perspectives and politically challenging agendas have not always been the norm. Indeed, the origin stories of African Studies in many parts of the global north have been closely intertwined with British and European colonialism. Other kinds of global projects (such as neoimperialism and neoliberalism) have also affected the form and extent to which support has been provided for (or withdrawn from) Africa-oriented research and institutions in the global north, as well as in Africa itself. Well-known among these was US funding for area studies, including African Studies, during the Cold War era, as a source of intelligence for the CIA. In a somewhat different yet not entirely unrelated vein, funding for research on Africa (if not for

African Studies itself) has been linked to development assistance as well as other strategic geopolitical and economic interests, for many decades. To some extent, this has positively helped to expand research on Africa in Europe, with substantial concentrations of researchers working on Africa spread out in different universities and some independent research and policy institutions.

Yet the combination of northern-driven developmentalist and strategic concerns has influenced research-financing streams that in turn shape certain pathways of knowledge production both on and in Africa. In recent years, research agendas and key research funding mechanisms both in the European Union and in individual countries like Denmark, have (over)emphasised such areas as governance, security, migration and climate change, and increasingly China in Africa and Islam in Africa. Denmark has further narrowed possibilities for government-funded ‘development research’ in Africa to its own shrinking number of development partner countries on the continent. This further reduces the space for a much broader understanding of Africa and pursuit of questions emanating from the continent itself.

To return to the unfolding of African Studies, various constituencies of African Studies scholars or scholars of Africa have taken specific institutional, intellectual and political forms at different historical conjunctures. Within the Anglophone world, in the United States for example, some of the earliest attention to Africa and African Studies as a defined field of scholarship began over a century ago at the initiative of African-American

scholars, writers, teachers, activists and Pan Africanists such as W. E. B. Du Bois and William Leo Hansberry. Much of this history got hidden beneath the hegemony of the mostly white and male dominated African Studies Association of the USA that was established in the late 1950s. Importantly, the racialized composition of the ASA membership and leadership was challenged by African Americans and US-based black Africans in the late 1960s, although little radical change occurred at that time. Subsequent changes in terms of both race and gender representation within the ASA occurred more gradually as the academic landscape of American universities and African Studies programmes diversified to some extent (Allman 2019). However, structural inequalities have persisted within the US academy, as well as in Britain and elsewhere in Europe (Nolte 2019), and between African and non-African academic conditions (Mkandawire 1997).

Crucial challenges to the fundamental coloniality of northern-based knowledge production on Africa have come from within the African continent at different times. This has included radical nationalist or Pan-Africanist scholars in African universities in the 1960s and 70s, Africa-wide research networks such as CODESRIA, from the continent's surprisingly few African Studies centres, and from the African Studies Association of Africa recently formed in 2013. The most recent and most radical challenges have come from a younger generation of African scholars and activists at the forefront of decolonization movements such the South African-initiated #RhodesMustFall, backed by a diver-

sity of critical senior African and Africanist scholars. This has overlapped with the global scale of #BlackLivesMatter, which has added further impetus to ongoing African Studies questions about the racialized structures and practices of knowledge production about Africa and Africans (Adebanwi 2016, Pailey 2016, Musila 2017).

Studying Africa and African Studies in Europe

There are, of course, complex and troubling histories binding individual European states and specific parts of the African continent and its peoples. This is most notable for those with specific colonial (as well as missionizing) pasts on the continent such as Britain, France, Belgium and Portugal, and to a lesser extent Germany, Italy and Spain. Long after most African states gained their independence (the majority in the 1960s), their postcolonial trajectories have continued to be marked by various economic, political, social, cultural, religious and other linkages. These relationships, in turn, have shaped European states' own social landscapes, not least through different flows of migrants and displacees from former colonies and elsewhere in Africa arriving at key historical moments over the past century, establishing significant African diasporas across Europe.

In European countries without colonial pasts in Africa – such as the Nordics – other kinds of incentives have prompted support for research on and in Africa at different times. For example, solidarity with African liberation movements in the 1960s and 1970s was significant. One outcome was the establishment in

Uppsala, Sweden, in the early 60s, of the Scandinavian Institute of African Studies (SIAS), forerunner to the present-day Nordic Africa Institute (NAI). However, following African independence and the shift of international support mostly into development aid, much of the interest in Africa became linked increasingly to development itself, with consequences also for research funding as previously noted. In the Nordic countries, development research institutes with a policy dimension emerged in the 1980s and 90s mainly outside universities, many of which had a strong focus on Africa given active development engagement on the continent. Examples include Norway's Christian Michelsen Institute (CMI) in Bergen, and the Centre for Development Research (CDR) in Copenhagen, later becoming part of the present-day Danish Institute for Development Studies (DIIS). Within universities, development studies departments surfaced (now reframed in terms of global studies) within which research and teaching using African cases was/is fairly common. But most Africa-related research has otherwise been concentrated in departments of anthropology, geography, history, economics, agriculture, public health and medicine, and less so in literature, linguistics or law. Notably, across the Nordic region, only one place has had a mandate solely as a research and teaching centre of *African Studies*, namely the Centre of African Studies (CAS) at the University of Copenhagen.

Why African Studies matters

Knowledge about 'Africa' is in no short supply. But the core question must necessarily be asked: whose knowledge, and

what kind of knowledge (or knowledges) about Africa counts, where, and why, and with what effects? Knowledge is never neutral or outside power, and is always situated and consequential. There have been centuries' worth of books and images about Africa and Africans generated by non-Africans in different contexts, many of them reproducing problematic stereotypes that, among other things, were used to legitimise colonialism. At the same time, even longer histories of oral and written, artistic and musical forms of knowledge have been produced in Africa, by Africans, that are little known outside the continent. Engaging with both bodies of knowledge as they continue to unfold – including their articulations and contestations with each other – is an important foundation for answering such a question.

African Studies has a central role to play in placing the question of knowledge production and validation on the agenda not only of those studying Africa, but also of those who don't. As Sullivan and Tuana (2007) have pointed out, ignorance is not a passive state. "It has to be manufactured, and sustained. It is the product of many acts and many negligences" (2007: 2). African Studies is well-placed to interrupt such negligence and to counter dangerous forms of both unknowing and 'knowing' in relation to African realities. At the same time, alongside other postcolonial and decolonialist critics calling for 'theorising from the south' (Comaroff and Comaroff 2012), key African and Africanist scholars have posed important challenges to the hegemony of northern theory that assumes universality especially from the

particular experiences of Europe. African Studies provides an important foundation for highlighting some of the most compelling theoretical and methodological contributions to the study of human societies based on research on and from Africa. This often remains invisible or ignored *because* it has emerged out of studies in *African* contexts.

Finally, in line with the above, it is also important to emphasise why *teaching* African Studies matters. The majority of students of African Studies are motivated to work in either government agen-

cies or non-governmental organisations or even in the private sector where they hope to contribute meaningfully to positive transformations of African realities, based as far as possible on African terms. For those in such positions, an education in critical African Studies prepares them well for engaging with the complexities and contradictions such work entails, and provides solid ground for a necessary challenge to ‘epistemologies of ignorance’ about Africa and hence about the world.

Elementary Christology

Gæsteforelæsning ved Professor, Dr. Heinrich Assel

Tid: Fredag den 21. maj 2021 kl. 13.15-15.00

Sted: Oplyses senere

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

*Se alle fakultetets åbne arrangementer på teol.ku.dk
Eventuelle ændringer annonceres også her*

The European Qur'an

A new ERC Synergy Project at the Faculty of Theology

By Professor, PhD Jan Loop

I am joining the Faculty of Theology at UCPH from the University of Kent (UK) where I was a Professor of Early Modern Global History at the School of History. My academic work is mainly concerned with cultural and religious encounters, and particularly with interactions between the Christian, Muslim and Jewish world in the early modern period. Among other topics, I have long been interested in the Reformation and ensuing confessionalisation as a driver of European interests in Islam and Arabic and Ottoman language and culture.

Three years ago, in the spring of 2017, I met with John Tolan from the Université de Nantes to discuss the idea of putting together an exhibition at the British Library on the Qur'an in European Culture. This was the start of a conversation that developed rather quickly into an ambitious research project, which was joined by Roberto Tottoli (Università degli Studi di Napoli "L'Orientale") and Mercedes García-Arenal (Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid). In November of the same year, we submitted a proposal with the title *The European Qur'an – Islamic Scripture in Euro-*

pean Religion and Culture to the European Research Council in Brussel.

A European Qur'an?

When we had to present our project to the ERC in 2018, we decided to start our presentation with a reference to Keith Ellison's inauguration in January 2007. Being the first Muslim to be elected to the US Congress, Ellison asked to be allowed to take his oath on the Qur'an. He took the oath on Thomas Jefferson's personal copy of the Qur'an. No surprise, this use of the Qur'ān caused controversy in the US and spurred anti-Islamic polemics: The Qur'ān, it was said, is alien to Western culture and political institutions. However, Jefferson's Qur'ān tells a different story: It is the first English translation directly from the Arabic, made by George Sale in 1734. This is a groundbreaking work of Enlightenment scholarship. And it had a considerable impact on numerous Western intellectuals including such figures as Voltaire and Goethe and how they perceived Muhammad, the Qur'an and Islam.

We chose this story at the interview because it raises questions which are at

Congressman Keith Ellison taking his oath on Thomas Jefferson's copy of George Sale's 1734 translation of the Qur'an, 5 January 2007

the heart of our research project: Is the Qur'an really so alien to the history of the West, its culture, and institutions? What are the roles that the Qur'an has played in Christian European religious and other discourses between the 12th and the 19th century? And further: What are the changes that happen to the Qur'an – or any other sacred text for that matter – when they cross religious, cultural and linguistic borders.

In November 2018, The European Research Council awarded us an ERC Synergy Grant of € 10M over 6 years

to study the history of European interactions with the Qur'an in all its aspect from the Middle Ages to the nineteenth century. The project has started in April 2019 and we are now a healthy cohort of more than 25 postdocs and PhD-students. At Copenhagen, we will be a group of 7 researchers – literally from all over the world (Japan, Belgium, US, Romania, Germany, Switzerland) – and one project manager, Kira Storgaard Hansen. I hope that this project and the work we are carrying out will strengthen the faculty's international profile and its ambition to become a centre of comparative religious studies. The main focus of our research at Copenhagen will be on early modern uses of the Qur'an and practices of oriental scholarship. What role did the Qur'an play in inter-Christian, confessional polemics from the sixteenth to the eighteenth century? What role did it play in early modern missionary attempts? How did European scholars interested in the Qur'an get into possession of Qur'anic texts? How did they read, translate and interpret these texts? What uses did they make of the Qur'an in historical, exegetical, cultural, diplomatic and political discourses? How did these uses change over the centuries? These are just a few of the research questions that we will be trying to tackle.

The thematic, chronological and geographical range of our research is wide: From Greek anti-Islamic polemical treatises, to 17th-century Hebrew translations of the Qur'an, to the description of pre-Islamic Arabia by a German consul for the Dutch Republic in Istanbul we will follow the manifold forms that the European Qur'an could take on.

Translations of translations in Reformation-Age Europe

If there is one text that best embodies the ‘European Qur’an’, it is probably the Latin edition from 1543 by the Zurich Hebraist and Reformer, Theodor Bibliander. Theodor Bibliander based his edition on three manuscripts of the Medieval Latin translation composed by the Englishman Robert of Ketton in 1143. While we know of a number of other medieval Latin versions of the Qur’an that circulated in manuscript form, Ketton’s paraphrasing translation, and the various vernacular texts that depended on it, shaped the impression that European readers had of the Qur’an over a long period of time.

Hence, over centuries, the European readers of the ‘Alcoran’ were confronted with a text that on stylistic, semantic, structural, and material levels was quite removed from the Arabic original. This is even more true for the many vernacular translations that were based on the Bibliander edition. It was translated into Italian by Giovanni Battista Castrodardo in 1547. In 1616, this Italian Qur’an was translated into German by the Lutheran minister Salomon Schweigger, with re-editions published in 1623, 1659, and 1664. In 1641, the German edition was translated into Dutch, and from here into Hebrew and Spanish.

So, European readers who wanted to read the Qur’an in a vernacular language in the sixteenth and early seventeenth century were reading a translation of a translation – a European Qur’an, in other words, that was many stages removed from the Arabic original it claimed to represent. Particularly in Protestant circles, the European

Qur’an was treated like a written text, that could be analysed with critical philological tools like the Bible – some European scholars even attempted to publish a polyglot edition of the Qur’an after the model of Polyglot Bibles. While such approaches might have improved the European understanding of the Qur’an on a linguistic level, it prevented an appreciation of the ‘dynamic’, semi-oral character of the Islamic revelation, as well as of the ritual significance of its recitation and transcription in manuscript form. It also made it almost impossible for European readers to understand the sensual experience and aesthetic excitement that the Qur’an evoked in the process of its recitation – and thus the fundamental Islamic dogma of the inimitable beauty of the Qur’an.

The Role of the Qur’an in the construction of Christian European identities

But the European Qur’an is not just a product of translations and the result of attempts to gain more accurate insight into the Islamic religion. In fundamental ways, it is also the result of the various uses that Europeans have made of the Qur’an in intra Christian debates. The Qur’an has played a crucial role in attempts to define Christian orthodoxy and heterodoxy, to confirm Christian theological ideas, to contest and confute religious enemies within Christianity, and to support or undermine historical assumptions. In other words, since the Middle Ages, the Qur’an has played a pivotal role in the construction of Christian European cultural, religious, and political identities.

Bibliander's edition can again serve as an illustrative case in point. The work was not only a reaction to the imminent threat of an Ottoman onslaught on Central Europe in the mid-sixteenth century. The compendium is also a work of early Reformation propaganda, and it is read and re-read in a number of polemical contexts during an age of unprecedented religious struggle. From the outset, the confessional reading of Bibliander's book was driven by the fact that it involved some of the spearheads of the German-Swiss Reformation – Melancthon and Luther, as well as Bibliander himself. Melancthon's *Praemonitio ad lectorem* ('Notice to the Reader') concludes on a combative note and compares the threat to Christianity that emanates from Islam to that from the Pope in Rome. Thus, the work confirmed and spurred an extremely popular Protestant trope: The idea of a double Antichrist, emanating in the West as the Pope in Rome, and in the East as the prophet Muhammad and Islam. This trope started to dominate Protestant Church histories from Melancthon's *Chronicon Carionis*, to the *Magdeburg Centuries* and Johann Heinrich Hottinger's *Historia Ecclesiastica* in the seventeenth century.

But Roman Catholic writers too made ample use of the powerful ideological charge that was represented in the association of confessional enemies with the 'the Turk'. In 1597 William Rainolds presented the most extensive comparison between the 'new heretics' and the 'Turks'. For his *Calvino-Turcismus*, which runs to over a thousand pages, he not only used the Latin Qur'an but

also Bibliander's *Apologia* and other paratexts. Florimond de Raemond, in his anti-Protestant pamphlet *Historia de ortu, progressu, et ruina haereseon huius saeculi* ('History of the Origin, Progress, and Ruin of the Heresies of this Age') from 1605, also presented a list of similarities – from excessive focus on Scripture to the use of violence in the spreading of their faiths – which was again based on his reading of Bibliander's Qur'an and of Protestant literature. Roman polemicists often used Qur'anic vocabulary when writing about their Protestant foes: the second volume of Johann Pistorius' *Anatomia Lutheri* from 1598 not only claims to show Turkish errors in Luther's concept of the Trinity, but also organises Luther's teachings into *azoaras* (i.e. *suras*). In doing this he was probably inspired by Georgius Ecker who, in 1591, presented Luther's doctrine as *Lutheran Alcoran in seventeen azoaras*.

The use of the Qur'an in the debates of the age of confessionalisation was not restricted to polemical comparisons. The Qur'an also played a central role in Protestant 'reconstruction' of the scriptural foundations of Christianity – a central element in the Protestant project to undermine the Papal claim for dogmatic authority. This function again features prominently in Bibliander's Qur'an edition, where Bibliander declares the Qur'an to be the most convenient book through which to learn the Arabic language. As the grammatical norm and as a linguistic archive of the Arabic language, the Qur'an, together with classical Arabic poetry, played a key role in the early modern study of Arabic. This was parti-

cularly the case in Protestant orientalist circles, in which the study of Arabic was aimed at a better understanding of the Hebrew texts of the Old Testament. In the work of the Dutch Hebrew scholar Albert Schultens and many others, the Hebrew of the Old Testament was read through the Arabic of the Qur'an. But not only on a linguistic level could the Qur'an help elucidating Biblical texts. Johann Heinrich Hottinger in Zurich, Samuel Bochart in Caen, Christian Benedict Michaelis in Halle and others used Qur'anic passages to interpret cultural, religious, and natural phenomena they found in the Bible.

I hope that this short essay and our future research will be able to show that the Muslim holy book has never simply represented the 'other', but has been implicit in discussions of the Christian-European self in varying religious, political, philosophical, and cultural contexts. The notion of a 'European Qur'an' can work as a productive and original conceptual tool that will allow us and coming generations to think in novel ways about the shared history of Christianity, Judaism, and Islam, and about the central role that the Qur'an played in the epistemological reconfigurations that are at the basis of modern Europe.

**Lidelsens betydninger:
Eksistentiel etik mellem teologi og filosofi
Tiltrædelsesforelæsning ved lektor, ph.d. René Rosfort**

Tid: Fredag den 28. maj 2021 kl. 13.15

Sted: Oplyses senere

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

*Se alle fakultetets åbne arrangementer på teol.ku.dk
Eventuelle ændringer annonceres også her*

The Old Testament, the Bible, and History

By assistant professor, PhD Jill Middlemas

A number of years ago, a professor of Systematic Theology in Berlin, Notger Slenczka argued that the Old Testament should no longer be included in the sacred scripture of the Christian Church. His was not a new argument. Negative attitudes about the inclusion of the OT date back already to the debates surrounding the formation of the Bible that circulated around Marcion in the second century CE. Thinking along these lines resurfaced time and again, but notably in conjunction with the German Christians in the period of National Socialist rule who removed the OT from the scripture of the church and any sympathetic passages or books in the New Testament. Before I consider my view about the irreplaceable contribution of the OT to theological study, let me briefly introduce myself.

My work on the OT over the last 15 years has taken me from Oxford to Århus to Zürich and now to Copenhagen for a two-year appointment to fulfill the teaching duties of Associate Professor Søren Holst. Degrees in Jewish Studies, Oriental Studies, and Theology have sparked my interest in a number of research areas. What unifies my work is the endeavour to understand the record of thinking about

God, the human person, and its reception in religious communities against the backdrop of cultural embeddedness. My work includes monographs, edited volumes, essays, and articles that fall under 5 main topics; (1) reconstructions of the thought and literature of the period considered to be the great watershed in biblical memory, commonly referred to as the exile, but which I call the Templeless Age, (2) attention to the distinctive contribution of biblical Diaspora case studies which evidence positive attitudes towards an adoptive homeland as well as strategies for constructive and successful integration, (3) greater awareness of prophetic ethics that contribute to inclusion and openness in theological and anthropological reflection, (4) the significance of the temple as a religious, economic, and social edifice in biblical Israel and for Jewish communities in the Greco-Roman world, and (5) re-defining and characterizing aniconism and its importance for theological analyses of the *imago Dei*.

Historicity and God-talk

Religious communities understood that they could modify and create new stories of encounters with God exactly

because the Hebrew scriptures present a testament of a deity active within historical time. Notably, a consideration of the OT or perhaps better, the Hebrew Bible, discloses an overwhelming interest in historicity. The historical bent of the OT encourages us to get to know something about the cultural contexts in which it arose. Its literature, then, invites us to have a narrow view of the world in which it claims to have arisen as well as a broader view of the various ancient Near Eastern cultures within which it existed, with which it shared ideology and theology, and against which it negotiated for its distinctiveness and survival. Through this narrow and broader view, we come to know both the oddness of the biblical world and possibilities for approaching its message today. With the risk of being reductionist, let me point to two examples of what I mean.

(1) The OT comes from a cultural setting that is vastly different from (post-) modern Europe. The material evidence that remains includes copious religious and administrative records, such as liturgies, laments over fallen cities, and details about cultic preparations and rituals as well as lists of various monarchs, their military campaigns, and treaties or other bureaucratic documents, but with less narrative framing and interpretation than that found among the traditions of ancient Israel. Moreover, the iconography of the ancient world from Egypt, the Mesopotamian empires of Assyria and Babylonia, and the Persians farther to the East, discloses how ancient peoples sought to depict themselves and their ideologies. They conceptualized themselves quite differently than we would – with

exotic hairstyles, exaggerated eyes, long beards for the men, different clothes, and vastly distinct depictions of symbols, flying disk deities, and other mysterious creatures – hybrid and whole. To learn about the OT entails getting to know the different and, from our point of view, often strange world in which it existed.

When seen in this way, the loss of the Hebrew scriptures from the canon removes the opportunity to experience the ‘old’ of the OT or the symbolic universe of the ancient world that is from our post-modern vantage point totally other. In so doing, it omits that which can make us uncomfortable or challenge our conceptions of ourselves, our societies, our systems of government, and our religious beliefs. At the same time, greater awareness of a critical approach to the biblical literature that includes a view to its cultural context in the ancient world restricts the interpreter from making facile, one to one correspondences in interpretation, application, and exegesis.

(2) The study of the OT also enables us to think through questions about the authority of scripture as a testament separated from the ‘old’ that we name it. A way to think about this results from new research that I am conducting on Rewritten Scripture in antiquity, but which also aligns with some texts we recently studied in class. Rewritten scripture refers to sacred traditions, often understood as historical accounts of encounters with God, that were inherited, updated, and modified within local religious communities to meet the needs of the present. There are examples of Rewritten Scripture in the Bible, but the terminology primarily describes a phenomenon related to extra-

biblical literature of the intertestamental period know from the Dead Sea Scrolls (the book of Jubilees or the Genesis Apocryphon), Josephus' *Antiquities*, and Greek versions of the stories of Esther and Daniel, for example.

One of the clearest examples of a biblical book that has been updated, added to, and modified over time is the book of Isaiah. Starting with the Enlightenment, but certainly consistent with the precedent set by the pre-critical work of the medieval rabbis, the book of Isaiah divides into three main sections. It includes prophetic oracles associated with different historical figures; Isaiah of Jerusalem who prophesied in the eighth century BCE (chs. 1-39), an anonymous prophet of the Exile active after the fall of Jerusalem in the sixth century BCE (chs. 40-55), and another anonymous prophet of the Restoration associated with the reconstruction of the imperial province of Yehud with its capital in Jerusalem in the fifth century BCE (chs. 56-66).

Chapter one seems to represent the work of the final editor of the book of Isaiah who intended to provide a suitable introduction to its 66 chapters of disparate material. Because the work introduces the prophet Isaiah by presenting a summary of the entirety of his prophecies, the first chapter can appear disjointed, with various verses spliced together in the redactor's presentation. For example, an oddly placed woe oracle appears as an independent unit between material with which it otherwise has nothing to do, "Ve det syndige folk, et folk der er læsset med skyld, en slægt af forbrydere, børn der volder fordærv; de har svigtet Herren, ladet hånt om Israels Hellige og vendt ham

ryggen" (Es. 1,4). According to redaction critics, this saying has been relocated from its place as the introduction to a series of woe oracles that appear in chapter 5 (Es. 5,8-23) after what is known as the Song of the Vineyard (Es. 5,1-7). In its rightful place, it would have introduced a series of woe oracles directed to specific groups with a general divine word and rounded the number of woes to 7, one of the numbers in scripture that symbolized holiness and completeness.

Attention to the historical embeddedness of scripture reveals that the book of Isaiah has been organized and framed in order to introduce its message to a new audience in a new cultural context, even perhaps in a new place. Without diving too deep into a discussion of the editing of biblical texts, it suffices to point out what is important about this illustration. Sacred scripture was inherited and updated in later times and by different authors within communities that found its message authoritative, and so important to frame and maintain for the current generation and for posterity. This suggests something about the task of the interpreter and the theologian: sacred scripture licenses the ongoing disclosure of religious messages for the succour of people and communities of faith in new times and circumstances by priests, preachers, and teachers, not rigidly and woodenly, but flexibly and imaginatively.

Appreciating the stranger among us

Circling back to calls for the ejection of the Hebrew scriptures from the Bible of the Christian Church, perhaps we should be honest about the fact that the OT is

not an easy read. It is full of conflicting messages, difficult passages in terms of translation as well as appreciation, horror stories and tales of tragic loss, human suffering, and catastrophes, strange concepts, weird cultic rituals, and even a marked preference for exclusion – what I have recently discussed with my students as intolerant monotheism. The OT is as fraught with competing voices, entrenched views, and discord as the recent presidential election in the United States of America. Similarly, it invites its readers and hearers into dialogue and debate in order to grasp their ‘better angels’ and lean into justice and ethical behaviour to the neighbour, the stranger, the widow, and the orphan – as we just translated in class, ‘to put right the oppressor (lit. ‘the exploiter’)’ (Isa. 1,17).

The OT forms an important part of the anthology of the Christian Bible. By reminding us of what is different, odd, and strange, it enables us, encourages us even, to be tolerant of, to acknowledge lines of commonality with, and have re-

spect for other points of view, cultures, and religions. At the same time, scripture presents itself as holding universal truths that span time to speak a new word beyond its cultural embeddedness. It is the responsibility of practitioners, then, to update its message to meet the challenges of changing times whilst respecting a distinctive voice from a setting that differs dramatically from our own.

The Old Testament is a significant part of holy scripture, not just because the early church used it for liturgy and self-understanding, but also because it enables us to better appreciate that which makes us uncomfortable. To lose the OT is to whitewash the messiness of the testimony of scripture. Through the ‘strange fire’ of its literature we are in a better position to grapple with that which is foreign to us, with that which is odd to us – in outlook and expression, and ultimately with that which can challenge us to confront and wrestle with as well as to see what is remarkable and beautiful in the ‘other’.

Juraen har en rolle i teologiens verden

Af adjungeret professor, ph.d. Lisbet Christoffersen

Juraen har en central, om end hidtil relativt upåagtet funktion, også i centrum af den folkekirkelige virksomhed, i gudstjeneste, dåb og nadver. I dette indlæg vil jeg argumentere for, at vi fortsat skal have en retlig regulering af denne kerne af folkekirken.

I de seneste år er denne rolle imidlertid blevet omdiskuteret. En afklaring af rækkevidden og den fremtidige brug af retlig regulering står på dagsordenen i det liturgi-arbejde, folkekirkens biskopper har iværksat, og som har nået sit foreløbige højdepunkt med tre rapporter, udgivet i løbet af 2019, samt en liturgikonference medio januar 2021. De tre rapporter kan findes på <https://www.folkekirken.dk/aktuelt/liturgiarbejde>. Særligt rapporten *Folkekirkens liturgi mellem frihed og fasthed. Rapport fra faggruppen vedrørende autorisation*, 2018 (autorisationsrapporten), er genstand for diskussion i denne artikel.

Autorisation som et a-retligt, enevældigt begreb

Rapporten om folkekirkens liturgi mellem frihed og fasthed tager afsæt i et retligt begreb om autorisation. Jeg er enig i den måde, begrebet er fastlagt på: "Ved auto-

risation forstås dét, som er fastsat ved lovgivning og udgangspunkt for det gejstlige tilsyn og dermed bindende for præster og menighedsråd i forhold til højmesser, der som udgangspunkt fejres i alle sogne eller pastorater hver søndag" (s. 11).

Det er herefter et hovedanliggende for dele af rapporten (og måske for dele af udvalget) at introducere et nyt, ikke-retligt autorisationsbegreb. Man kunne også, med et udtryk anvendt af en fremtrædende teolog, sige, at formålet med rapporten er at få juraen ud af kirkeordningen. Et formål, der efter min opfattelse ikke bør lykkes.

Udgrænsningen af juraen søges opnået, dels ved retligt at placere autorisationen i en enevældig lovgivningspraksis og dels gennem en grundig, systemteoretisk etablering af en modsætning mellem et teologisk og et juridisk autorisationsbegreb.

Det er jo korrekt, at den kongelige autorisation har sin oprindelse i reformationens kirkeordning, som den blev lovfæstet i enevældens Danske Lov. Men det er overraskende, at rapporten ikke fortsætter med at understrege betydningen af, at den retlige orden i nutiden ikke alene beskytter præst og menigheds-

råd gensidigt mod en liturgisk aktivisme, men især giver den enkelte (medlem af folkekirken, dåbsforældre, begravelsesfølge, brudepar, kirkegængere) sikkerhed for, at gudstjenesten faktisk fungerer inden for rammen af dansk evangelisk-luthersk kristen kirkeordning.

Det er også rigtigt, at i en systemteoretisk tankegang tilhører juraen og teologien hver sin verden. Allerede af den grund forekommer det nogle forkert, at juraen regulerer teologiens autoritative norm. Den må i stedet dannes inden for faget selv. En retlig autorisation medfører i denne forståelse, at gudstjenesteordningen opfattes som rigid og ufleksibel.

Systemteorien er jo alene en teori, som man kan bruge til at begribe verden med. Det er næppe en god ramme som grundlag for udvikling af autoritet og autorisation. Men det er klart, at hvis en retlig autorisation er enevældig og teologien er i stand til selv at normere sig selv, så mister retten legitimitet og begrundelse på dette område. Faggruppen har da også 'diskuteret, hvorvidt autorisation som begreb og praksis fremstår med et under-skud af legitimitet og relevans i nutidig forstand og dermed opfattes som forældet og irrelevant' (s. 12).

I stedet for en retligt baseret autorisation af gudstjenesteordningen – inkl. tekstudvalg og fastlæggelse af gudstjenestesteder – foreslår udvalget at overveje en lokalt fastlagt tekst-kanon under vejledning af biskop og provst.

Hvis alterbogen ikke autoriseres, bliver det menighed(sråd) og præst, der selv skal vælge de tekster (fra Bibelen?) der skal danne grundlaget for gudstjenestens forkyndelse og selv skal foranledige de bønner, der skal benyttes, ligesom mang-

lende autorisation af en salmebog vil frisætte salmesangen fuldstændigt i forhold til en kerne af danske salmer. Samtidig vil der heller ikke være nogen binding på, at der faktisk skal holdes gudstjeneste på søn- og helligdage – det anføres, at det kan være vanskeligt at overholde på landet og i sammenlagte pastorater.

Biskoppernes rolle bliver så alene vejledning. Denne vejledning skønnes at kunne foregå som dialog og samtale, baseret på gensidig tillid i forpligtende fora som tjenstlige møder mellem præster og provst og i uddannelse og efteruddannelse. Tilsynets opgave ville så være vejledning, samtale, opmuntring, rådgivning, undervisning og eksempelformidling, understøttet af liturgi-teoretisk ekspertise.

Der er imidlertid ikke redegjort for, hvordan en sådan lokal udvikling skulle kunne løse eventuelle konfliktsituationer, herunder mellem menighedsråd og præst, ligesom der ikke er redegjort for, hvordan en teologisk kerne i folkekirken praksis i en sådan model skulle sikres.

Et retligt autorisationsbegreb

I stedet foreslår arbejdsgruppen at fastholde et retligt autorisationsbegreb. Formålet er at værne om og fastholde et fælles udtryk for dét, folkekirken anser for at være uopgiveligt og samtidig sikre en genkendelighed som kristen gudstjeneste, som evangelisk-luthersk gudstjeneste eller som dansk gudstjeneste. Det fremgår dog, at (nogle i) arbejdsgruppen ikke opfatter 'genkendelighed' som et relevant teologisk begreb.

I en fortsat retlig kontekst argumenteres herefter for en form for minimumsautorisation. Når eller hvis 'genkendelighed' forkastes som ikke-teologisk, ønsker

man i stedet at udvikle en minimums-
autorisation på grundlag af historiske og
komparative studier.

Her er argumentet, at det vil skabe en
større grad af frihed for præster og me-
nighedsråd og samtidig for biskopperne
flytte arbejdsbyrden fra 'dispensations-
sager' til rådgivning og vejledning. Sam-
tidig er et andet centralt argument for at
fastholde en retlig autorisation (om end
som 'minimums'), at det vil beskytte
både præst og menighed mod den anden
parts vilkårlige liturgiske påfund. Tilsva-
rende er en autorisation konfliktforebyg-
gende: Den fælles norm skal alle over-
holde. Det er alt sammen argumenter, jeg
kan tilslutte mig.

Men autorisationen opfattes tydeligvis
stadig som en spændetrøje. Det anfø-
res, at strukturændringer og nye pasto-
ratsstrukturer giver nye udfordringer.
Flersognspastorater giver færre guds-
tjenester generelt og ikke mindst færre
gudstjenester med højmessens præg,
dvs. den gudstjeneste, der er bygget op
på grundlag af autorisationen. Det kan
afhjælpes ved at autorisere mindre (eller
selvfølgelig ved at overholde normen om
højmesse i alle pastorater hver søndag).
Højmessen er ganske vist, anføres det, en
'idealmeter', men det er ikke afgørende,
at der altid holdes højmesse. Så en retlig
minimums-autorisation giver ikke sik-
kerhed for, at der holdes gudstjeneste i
fremtiden – kun for, hvad indholdet er,
når der holdes gudstjeneste.

Retuens funktion – kirkerettens funktion som bindende ramme

Men det er netop dét, der er kernen i at
fastholde en kirkeretlig ramme om fol-
kekirkens gudstjenesteordning: Autori-

sation sikrer, at der faktisk er gudstjene-
ster på søn- og helligdage. Autorisation
sikrer, hvad en gudstjeneste er, ikke blot
som idealmeter, men som praksis. Auto-
risation sikrer mod vilkårlig overtagelse
af gudstjenesten, enten fra præsten eller
fra det for tiden værende menighedsråd
og forpligter biskopperne på at sikre,
fastholde og følge – hvad enten de gør
det i samtalens og dialogens form eller er
nødt til at anvende tjenesteretlige instru-
menter.

Autorisation fastlægger således for det
første den fælles norm. Det retligt sikrede
indhold i noget, vi i den danske folkekir-
ke vil kalde gudstjeneste.

Autorisation fastlægger også de mu-
lige rammer for, hvordan der kan gøres
undtagelser og gives dispensationer til
lokal udvikling på grundlag af en sådan
fælles ramme.

Autorisationen er simpelthen hjemlen
for, at der holdes gudstjenester. Det er
her, folkekirkens kerneopgave fastlæg-
ges. Og det er her, både menighed og
enkeltpersoner får en (retlig!) sikkerhed
for, hvad der foregår, når børn bæres til
dåben, når der holdes altergang, når der
er vielse og begravelse, eller når man blot
'går til gudstjeneste'.

Derudover fastlægger autorisationen et
kompetenceforhold. Det fremgår af auto-
risation (i kombination med den øvrige
kirkelige lovgivning), hvem der eventu-
elt kan ændre på hvad og under hvilke
processuelle former.

Man kan fint udvikle et teologisk auto-
risations-begreb, baseret på en kombi-
nation af systemteoretiske, liturgi-histo-
riske og teologisk-teoretiske elementer,
ovenpå eller nedenunder eller i samspil
med et juridisk autoriseret ritual. Og man

kan fint skabe et tilsyn, der kombinerer rådgivning, vejledning, samtale og ledelse med retsregler. Ja, min påstand ville være, at den ledelse, der *ikke* bygger ovenpå ansættelses- og tilsynsretlige normer bliver så alvorligt svækket, at tilbudet om samtale i stedet bliver et frirum for, at den enkelte præst og det enkelte menighedsråd kan gå fuldstændigt sine egne veje.

Kirkeretlig vekselvirkning

Der er allerede en frugtbar vekselvirkning mellem det centrale og det decentrale aspekt ved Den danske Folkekirke, når det gælder spørgsmål vedrørende gudstjenestelivet. Det forudsættes således i menighedsrådslovens § 38, at der er en autorisation, men også, at anden autoriseret liturgi og andre autoriserede ritualer, end dem der hidtil har været anvendt i menigheden, kan tages i brug af præsten med menighedsrådets samtykke.

Endvidere forudsættes det, at mindre ændringer i det autoriserede ritual ved de faste gudstjenester efter indstilling fra sognepræsten kan godkendes af menighedsrådet. Er der imidlertid tale om ændringer, der ikke kan holdes indenfor det autoriserede rituals ordning eller ordlyd ved de faste gudstjenester, kræver det ud over den ovenfor nævnte procedure tillige biskoppens godkendelse.

Det gælder dog alene *mindre ændringer*. En virkning af den nugældende ordning er, at biskoppernes dispensationsadgang er begrænset til, hvad der må opfattes som mindre ændringer.

Præsten har endvidere efter den kirkelige lovgivning et retskrav på at kunne supplere højmessene på søn- og helligdage med andre gudstjenester, kirkelige

møder mv. Det er også præsten, der – i samarbejde med øvrige medarbejdere ved kirken – leder gudstjenesterne. De øvrige medarbejdere stilles til rådighed af menighedsrådet, der i budgetlægning og øvrig planlægning samt i konkrete beslutninger skal prioritere det samlede arbejde under hensyn til lokale ressourcer mv. Denne prioriteringsopgave følger af menighedsrådets generalfuldmagt i menighedsrådslovens § 1, og det er igen et hovedargument for, at sognets præster er medlem af menighedsrådet.

Også her er det biskoppernes opgave at sikre, at der faktisk holdes gudstjenester på søn- og helligdage – eller at nogle hverdagsgudstjenester efter dispensation afløser højmesserne – og at der findes et fornuftigt samspil mellem budgetmæssige rammer og præstelige ambitioner.

En mindre Corona-situation?

Denne opgave for biskopperne kom f.eks. til syne, da sundhedsmyndighederne den 23. december 2020 meldte nye retningslinjer ud for afholdelse af gudstjenester i julen. Det var, ifølge disse rammer, stadig muligt at holde gudstjenester, men alene på maksimum en halv times varighed, uden salmesang og med godt med udluftning og rengøring mellem hver gudstjeneste.

På det grundlag anbefalede biskopperne, sent den 23. december 2020, overfor menighedsråd og præster, at man aflyste alle julens gudstjenester (inkl. Helligtrekongers søndag, den 3. januar), men fastslog samtidig, at der – hvis menighedsråd og præst var enige om det – kunne holdes kortere andagter. Virkningen var, at gudstjenester med fysisk tilstedeværelse blev aflyst i stort set hele landet.

Jeg har i anden sammenhæng (www.kirke.dk: *Kirkeretsekspert: Julens gudstjenester blev aflyst – men var der hjemmel?*, 29. december 2020) problematiseret denne beslutning. I al respekt – det var en fortvivlende tidspresset situation. Men er *aflysning* af seks faste gudstjenester hen over julen virkelig en *mindre* ændring af den ved kongelig resolution autoriserede gudstjenesteordning? Og har menighedsrådet vetoret over for en præsts ønske om at holde korte andagter? I så fald er ladeporten åbnet for aflysning af gudstjenester, ikke blot på faste søn- og helligdage, landet over også af mange andre grunde. Er opgaven ikke snarere, at tilsynet *sikrer* adgang til gudstjenesten, så længe det sundhedsmæssigt kan lade sig gøre?

Fremtidige reguleringsformer – beskyttelseshensyn, kompetence, normfastlæggelse, mulighed for dispensation/fravigelse

På baggrund af denne (og mange andre) erfaringer er det min klare anbefaling, at man fastholder en retlig regulering af beskyttelseshensyn, kompetencefastlæggelse og normfastlæggelse for gudstjenesten i den danske folkekirke. Gerne som en minimums-normering, men en normering, der gør det muligt for folkekirkens medlemmer at vide, hvad de er sikre på at få.

Polyfon privathed: Nikolaus Selneckers fortolkning af Salmernes Bog

Af ph.d.-stipendiat, cand.theol. Søren Frank Jensen

Nikolaus Selnecker (1530-92) udgav i årene 1563-65 en kommentar til Salmernes Bog. I det store trebindsværk, som han skrev, mens han var præst ved det kurfyrstelige hof i Dresden, udlægger Selnecker alle 150 Davidssalmer. Undervejs i kommentaren, der bærer titlen *Der gantze Psalter des Königlichen Propheten Davids ausgelegt und in drey Bücher getheylt*, lader hofprædikanten et kor af stemmer komme til udtryk i en mangfoldighed af tonelejer og genrer. Således møder vi ikke bare David og Kristus, men også kirkefædre som Basilus af Cæsarea (330-379) og Augustin af Hippo (354-430), reformatorer som Martin Luther (1483-1546) og Philipp Melanchthon (1497-1560) samt fyrster, børn og deres forældre. Vi hører dem argumentere, bekende, klage og lovsynge i mere og mindre tekstnære prædikener, i digte, sange og bønner. Salmekommentarens mange stemmer og den måde, Selnecker arrangerer og dirigerer dem på, er omdrejningspunktet for mit ph.d.-projekt, som jeg påbegyndte i efteråret 2019 med professor Mette Birkedal Bruun som hovedvejleder og adjunkt Lars Cyril Nørsgaard som bivejleder.

Projektet er en del af grundforsknings-

centeret Centre for Privacy Studies (PRIVACY). På PRIVACY arbejder vi med, hvordan det private bestemmes og afgrænses i perioden 1500-1800. Centeret fokuserer derfor på 11 cases, der hver undersøges af en tværfaglig forskergruppe. Hver case består af et bestemt sted og et bestemt tidsrum. For eksempel Versailles i årene 1682-1715, Westminster i årene 1558-1603 eller Dresden i årene 1541-1586. I mit projekt har jeg taget denne tilgang et skridt videre, og inden for rammen af Dresden-casen har jeg valgt en enkelt bog – Selneckers salmekommentar – som det sted, hvor jeg graver efter bestemmelser og afgrænsninger af det private. Baggrunden for mit valg er en grundlæggende tese om, at Salmerne i en efterreformatorisk kontekst udviser en særlig evne til at bevæge sig mellem det offentlige og fælles på den ene side og det private og individuelle på den anden. Denne evne beskriver Luther i en fortale til Salmernes Bog fra 1528: “Vil du se hele den hellige kristne kirke levende og afmalet både i farve og skikkelse, samlet i et lille billede, så tag Salmernes Bog for dig; så har du et fint, rent og klart spejl som kan vise dig, hvad kristenheden er. Ja du vil også finde dig selv deri, og det

rette Gnotiseauton; og dertil Gud selv og alle hans skabninger”.

Det private i Salmernes Bog

Hvad er så det private? Udgangspunktet på PRIVACY er, at det ved vi strengt taget ikke, og derfor bliver vi nødt til at undersøge det både tekst- og kontekstspecifikt. I et kirkehistorisk perspektiv rummer det private instinktivt en dobbelthed. Det kan på den ene side være det, der er tæt på en enkelte kristnes hjerte, det indre, det intime og det inderlige. Samtidig kan det private være det skjulte, det selvoptagede, det indkrogede og det syndige. I Selneckers kommentar møder vi denne dobbelthed, når han på den ene side forklarer, at mens det kan være svært at huske og forstå de andre bøger i Bibelen, så kan Salmerne synges både i hjemmet og i menigheden, hvor de faciliterer en fromhedspraksis, der gør det muligt for den troende at “undervise og glæde sig selv”. Ifølge hofprædikanten kan den intime omgang med Salmerne ligefrem rumme en forsmag på det evige liv. På den anden side beskriver han, hvordan der bliver trykt så mange “onde bøger”, at Salmernes sande lære er i fare for at blive undertykt og erstattet af forvirring og “private affekter”.

Mens undersøgelsen af det private udspringer af et nutidigt ønske om at anlægge et historisk blik på *privacy*, så er forsøget på at forstå de stemmer, der taler i Selneckers kommentar, en i grunden klassisk læsestrategi. Allerede i oldkirken var spørgsmålet om, hvem der taler i Salmerne centralt. Som profet taler David nemlig gennem forskellige personer i sine Salmer, og fortolkernes opgave er i første omgang at identificere, hvem der

taler hvornår, for at forstå Salmerne korrekt. For eksempel er det teologisk altafgørende, hvem der taler, når der i Salme 22 står “Min Gud, min Gud! Hvorfor har du forladt mig?”. Er det David, Adam, kirken eller Kristus, der er forladt af Gud? Efter at have identificeret, hvis stemme læseren hører, er næste skridt at forbinde sig til stemmen og forstå, hvad Salmen betyder i læserens eget liv. Den virkelighed, Salmen beskriver, spejler læserens egen situation, og når hun ser det, kan hun udtale Salmens ord, som var de hendes egne. Den tanke udtrykker Augustin effektivt i en fortolkning af Salme 31: “Hvis Salmen beder, bed; hvis den klager, klag; hvis den udtrykker glæde, glæd jer; hvis den håber, håb; hvis den frygter, frygt. Alt det, som er beskrevet her, er nemlig ligesom et spejl for os”.

På Selneckers tid fører spørgsmålet om, hvem der taler i Salmerne, direkte ind i det teologiske kernestof, som var omdrejningspunkt for omfattende konfessionelle stridigheder: Hvordan forholder Kristi to naturer sig til hinanden, og hvordan udveksler de egenskaber? Samtidig er det særlige ved Selneckers kommentar, at han giver ordet videre til en større gruppe af mennesker, der taler i et helt andet register end det dogmatisk afklarende. I sin udlægning af Salme 101, hvor han portrætterer den fromme fyrste, slår Selnecker brat over i første person ental og lader regenten selv takke Gud for hans hjælp. I udlægningen af Salme 91 optræder en sang, børn kan synge, og en bøn, deres forældre kan bede, når de er truet af pesten. Sammen med David og Kristus taler fyrsten og familien således i kommentaren – i Selneckers præskriptive og ortodokst sanktionerede sprog. Det er

alle disse stemmer og det, de siger om det private, jeg skal bruge de næste to år på at fortolke.

Luthers lille abe

Martin Luther døde i 1546, Philipp Melanchthon i 1560. Selneckers kommentar står som et markant vidnesbyrd om et af de tidlige forsøg på at videreføre den reformatoriske teologi i den næste generation af teologer. Selnecker var en musikalsk begavelse, der begyndte som organist i Nürnberg allerede som 12-årig. Senere studerede han teologi i Wittenberg, hvor han boede hos Melanchthon, der i 1557 anbefalende ham til kurfyrst August (1526-86), da han manglede en hofprædikant. Fra 1558-65 var Selnecker, udover at være prædikant ved hoffet i Dresden, leder af slotskirkens kantori og underviser for kurfyrsteparrets søn. Hans salmekommentar afspejler med sit varierede udtryk de forskelligartede opgaver, som embedet ved hoffet indebar. Selneckers optagethed af Salmerne udmøntede sig i en lang række skrifter. Ud over den store salmekommentar skrev han blandt andet en lille bog med kortfattede opsummeringer og gendigtninger af Salmerne, og så komponerede han selv over 100 salmer. Efter at blive presset til at forlade hoffet på grund af en række kritiske prædikener om øvrighedens lidenskab for at gå på jagt, udfoldede Selnecker et omskifteligt virke i et ustabil konfessionelt landskab. Han var omgærdet af polemik og dogmatiske stridigheder i sine forskellige embeder som blandt andet teologiprofessor i Jena og Leipzig, superintendent i Leipzig og Hildesheim og hofprædikant i Wolfenbüttel. I 1577 var han én af de fire forfattere til den sidste lutherske beken-

delse, Konkordieformlen, der står som indgangen til den lutherske ortodoksi.

Indtil for relativt nylig har ortodoksiens teologer ikke ligefrem haft et godt ry i kirkehistorien, klemte inde som de er mellem heroiske reformatorer og inderlige pietister. Oven i de mange konflikter, der omgav ham, har det ikke gavnet opfattelsen af Selnecker, at han efter sigende var både lille og skrøbelig af statur. Han gik således for at være en lille Luther-abe (*Lutheräfflein*) blandt de reformerte og en vindbøjtel blandt Melanchthons efterfølgere, mens de strenge lutheranere med et ordspil på *Selnecker* kaldte ham en sjælebøddel, *Seelhenker*. I en karakteristisk passage i et tysk opslagsværk fra 1884 kan man læse, hvordan Selneckers diminutive figur rummede et småligt væsen, der igen afspejlede en tid, hvor splid og strid afløste reformatorernes autentiske kreativitet. Den skarpe polemik, som prægede tiden efter reformatorernes død, har ofte stået i vejen for en nuanceret læsning af forfatterne fra denne periode. "Den første Reformationstid skabte de livgivende Idéer, Epigontiden søgte Former og Formler", som Holmquist og Nørregaard paradigmatiske formulerer dette blik på den efterreformatoriske tid i deres kirkehistorie fra 1925-27.

At Selnecker ikke gnidningsløst passer i kassen med stivbenede formalister får vi en antydning af i den sporadiske reception af hans værker. Således er han i en dansk sammenhæng nok bedst kendt for salmen "Det lakker nu ad aften brat", der har nummer 341 i Den Danske Salmebog. I Grundtvigs (1783-1872) gendigtning lyder salmens sidste strofe, der somme tider bliver brugt som prædikenindledning: "Gud, lad os leve af dit ord

som dagligt brød på denne jord, og før dermed fra grådens dal os hjem til Himlens frydesal!". Samme salme optræder også i tredje sats af J.S. Bachs (1685-1750) kantate "Bleib bei uns, denn es will Abend werden" (BWV 6) fra 1715. Endelig kan det nævnes, at Philipp Jacob Spener (1635-1705) citerer Selneckers salmekommentar i pietismens grundlæggelsesskrift *Pia desideria*, som en allieret i kampen mod unødigt strid i kirken. Når disse tre prominente figurer – den danske vækkelsesprædikant, den tyske barokkomponist og pietismens ophavsmand – er villige til at give ordet til Selnecker, må vi også kunne få mere ud af ham, end hvad mange i hans sam- og eftertid har kunnet se.

Polyfon privathed

Det er måske nærliggende at spørge, om det ikke er meget snævert at fokusere på én i dag ret ukendt bog, der nok havde en vis udbredelse i samtid, men ingenlunde står som et hovedværk i den teologiske tradition. Sagen er imidlertid, at Selneckers tekst selv peger ud på og indgår i dialog med en lang række andre tekster, genrer og personer både fra sin samtid og

fortid. For at forstå denne flerstemmighed er det nødvendigt at begive sig ud i et broget kildemateriale bestående af blandt andet katekismer, salmebøger, fyrstespejl og teologiske traktater. Selneckers bog bliver således en slags portal til en langt større verden, der ville være uåndsgrænselig og uoverskuelig uden forankringen i den specifikke kilde.

Det er min ambition at nå frem til en læsning af Selneckers kommentar, der undgår at reproducere samtidens konfessionelle polemik, men tager værkets kor af stemmer alvorligt. Mit projekt fokuserer på Selneckers mangefaceterede værk og den polyfone privathed, det udtrykker. I værket flyder stemmer, genrer og tekstlag sammen, og det private og dets porøse grænser over for det offentlige og det fælles bliver synligt i interaktionen mellem dem. Salmernes bog har været central i gudstjenestens fælleskab og den enkeltes fromhedsliv på tværs af kristendommens historie. Læst korrekt kan den forbinde sin læser til sig selv og til det kristne fællesskab på en og samme tid. Derfor er fortolkningen af netop denne bibelske bog et oplagt sted at studere privathed som både et gode og en trussel.

Kierkegaard og det tragiske

Af ph.d. Kristian Bunkenborg

I min ph.d.-afhandling, *Kierkegaard and the Tragic: Aesthetic Entries into the Concepts of Modernity, Self, and Freedom*, som jeg forsvarede den 27. oktober 2020, forsøger jeg at vise, hvordan Kierkegaards æstetik kan anvendes som et udgangspunkt for at forstå elementer af hans eksistentielle filosofi, og hvordan Æstetikernes stemme genlyder igennem de senere værker og i de tilbagevendende spørgsmål om begreberne modernitet, selv og frihed. Mit argument er, at dette begyndelsespunkt kan beskrives i lyset af det tragiske og i sammenhæng med de æstetiske værker af den tyske forfatter og filosof Gotthold Ephraim Lessing. I afhandlingen introducerer jeg det tragiske som begreb og som et filosofisk greb, der står i kontrast til den positive filosofi, der er forbundet med Kierkegaards til tider karikerede udlægning af Hegel. Det filosofiske skel mellem Kierkegaard og Hegel er ofte forsøgt forsonet, men det tragiske repræsenterer en mulighed for at anskueliggøre og fastholde skellet og det radikale i Kierkegaards fokus på individet.

Det Tragiske hos Kierkegaard og Lessing

I teksten *Det Antikke Tragiskes Reflex i det Moderne Tragiske* fra den første del af *Enten-Eller* betragter Kierkegaard den isolerede, ensomme lidelse som en konstant, der overskrider skillelinien mellem det antikke og det moderne. Her anvender han den tragiske heltinde Antigone til at vise hvordan den moderne Æstetikers lidelse og ensomhed også kan ses spejlet i den antikke tragedie. Antigones sorgfulde udbrud fra hendes grav, da hun begræder sin eksistens som hverken levende eller død, udtrykker også Æstetikernes fortvivlelse. Dette udtryk for individets isolation peger i retning af Kierkegaards senere tanker i *Begrebet Angest* og *Sygdommen til Døden*. Mit argument er dog, at Kierkegaard kun betragter det tragiske vilkår som et begyndelsespunkt for refleksionen. Det tragiske peger også i retning af forsoningen af skellet mellem selvet og den anden, som også er beskrevet i *Kjerlighedens Gjerninger*. Kærligheden er forbundet med muligheden for handling, som er forbundet med den frihed, der bryder ud af den tragiske lidelse.

I afhandlingen forsøger jeg at vise, hvordan Æstetikeren kan forstås i for-

længelse af Lessings æstetik. Denne forbindelse er nærmere beskrevet i *Afsluttende Uvidenskabelig Efterskrift* som en negativ filosofi. Den negative tilgang er rettet imod den intellektuelle jagt på evidens og sikkerhed. Det helt centrale aspekt ved Lessings og Kierkegaards forståelse af æstetikken er den indlejrede tvetydighed i kunsten, der undviger de metafysiske absolutter. Etymologisk angår æstetikken sansindtrykkene, og netop sanseligheden er central for Æsthetikerens begyndende refleksion over tilværelsen. Konflikten mellem lidenskaberne og fornuften bliver allerede beskrevet i titelbladet til den første del af *Enten-Eller*, hvor der citeres fra Edward Youngs *Night thoughts*:

”Er da Fornuften alene døbt,
Ere Lidenskaberne Hedninger?”

Det samme spørgsmål om lidenskaber er tilstede i Æsthetikerens undersøgelse af det tragiske som en mulighed for at udtrykke tilværelsens kompleksitet. Ved at tage afsæt i tragediens tårer snarere end aksiomatisk filosofi eller religiøse dogmer inviterer Æsthetikeren sine tilhørere til at overveje, hvor refleksionen begynder. Æsthetikeren tager afsæt i sin lidenskabelige og fortvivlede isolation, og derfra begynder han at strukturere sine erfaringer.

For både Lessing og Kierkegaard gælder det, at æstetikens tvetydighed står som kontrast til videnskabelig skråriskerhed. Dette udgangspunkt udelukker ikke fortolkning eller inddragelse af kunsten i filosofien. Det er ikke en irrationalistisk tilgang til filosofien, men nærmere et forsøg på at udvide filosofiens rammer til også at favne tilværelsens usikkerhed og de kunstneriske repræsentationer. Dette

er i sig selv ikke afvigende fra deres tiders filosofi, men Kierkegaard har øje for den subtile forskel i Lessings arbejde med æstetik. Der er tale om en overgang fra det objektive og generaliserende hen imod det subjektive og individuelt emotionelle i mødet med de tragiske figurer, der altså ikke betragtes som repræsentanter for en forfatters tid og kultur, så meget som de betragtes som spejlbilleder af modtageren.

Antigone og Moderniteten

I arbejdet med at fortolke Kierkegaards og Lessings æstetiske beskrivelser af det tragiske i sammenhæng med det filosofiske begrebsapparat, præsenterer jeg tre tragiske karakterer. Den første af disse er Sofokles’ Antigone, som også er den centrale figur i Kierkegaards tragedietekst. Antigone introduceres som en figur, der overskrider distinktionerne mellem det antikke og det moderne tragiske. På denne måde sås der tvivl om det moderne som kvalitativt adskilt fra det antikke. I Kierkegaards tragedietekst er der en umiddelbar identifikation mellem fortællerstemmen, den tænkte skare af tilhørere og den tragiske figur, Antigone. *Også hun tilhører ikke den verden, hvori hun lever*. Antigone er i en forstand allerede døende, og således giver hun udtryk for det moderne publikums eksistentielle fortvivlelse. Fra sin grav i Sofokles’ tragedie lyder Antigones klagesang:

(850) ἰὼ δύστανος,
οὐτ’ ἐν βροτοῖς οὐτ’ ἐν νεκροῖσι
μέτοιχος, οὐ ζῶσιν, οὐ θανοῦσι
(844). O weh Unselige!

Nicht unter Menschen, nicht unter
Totden,

Im Leben nicht heimisch noch im Tode!

Isolationen i graven og fortvivlelsen i hjemløsheden forbinder Antigone med Kierkegaards senere arbejde med begreberne angst og fortvivlelse. Tragedieteksten er henvendt til det tænkte publikum, der tituleres *Symparankromenoi*, som kan oversættes til de døendes forening eller fællesskab. Den antikke tragiske repræsentation af fortvivlelsen udtrykker også det moderne publikums fornemmelser af hjemløshed og dødelighed, og således udviskes skellet mellem det antikke og moderne. Den tragiske indvending mod begrebet om modernitet fastholder på den ene side lidelsen og fremmedgjortheden som et universelt forhold. På den anden side underminerer den forestillingen om at kunne nå et afklaret refleksionsniveau, fordi refleksionen altid er bundet til erfaringen.

Philoctetes og Selvet

Den næste tragiske indvending angår begrebet om selvet, og dette gøres i dialog med den tragiske helt Philoctetes, som også spiller en rolle både i *Enten-Eller* og i *Gjentagelsen*. I Sofokles' tragedie er Philoctetes blevet efterladt på Lemnos med et uheldeligt og råddent sår ved begyndelsen af den trojanske krig. Ti år senere siger en profeti, at der er brug for Philoctetes og hans bue til at gennembryde Trojas mure. Odysseus bliver pålagt at hente Philoctetes eller i det mindste hans bue tilbage til belejringen. For at opnå dette mål medbringer han Neoptolemus, søn af den afdøde Achilleus.

Tragedien beskriver vanviddet og Philoctetes' isolerede lidelse, men den beskriver også hans tilbagevenden til sin menneskelighed gennem kontakten med Neoptolemus. Disse to karakterer bliver

brugt at sætte spørgsmålstegn ved selvet som begreb, da Sofokles viser os både muligheden for at miste sig selv og at genvinde sig selv i en durativ tilblivelsesprocess. Det tragiske forstået i forbindelse med lidelse, tvivl og usikkerhed er en del af denne tilblivelse, da den står som fundament for at kunne forstå den andens lidelser.

Centralt for min analyse af Philoctetes er repræsentationen af hans isolation. Hans ensomhed er monstrøs i sin udstrækning, men den er også genkendelig som en repræsentation af det uomgængelige skel, der består mellem selvet og den anden. Ethvert individ bliver i sin kastethed konfronteret med det fremmede ved alt uden for selvet, og dette ligger netop i det tragiske. Afbildningen af Philoctetes antyder, at der er et tab af selv i fraværet af selskab. Der er ikke en statisk kerne af "selv", som består uden fællesskab, og der er en del af selvet, som endegyldigt kan tabes, selvom man igen skulle finde sig blandt mennesker.

Den tragiske bevidsthed om isolationen som et grundvilkår, der gælder alle mennesker til alle tider, overlader dog ikke mennesket til Silenens dom: at den højeste lykke for et menneske er aldrig at være blevet født, og hvis det er født, så er lykken at dø så hurtigt som muligt. Dette ligger også i den tragiske erfaring af isolation, men for Kierkegaard peger det tragiske også i retning af en overskridelse af isolationen. Denne bevægelse indeholder det skrøbelige håb om frihed.

Emilia Galotti og Friheden

Begrebet frihed bliver i afhandlingen behandlet i forbindelse med Lessings tragiske heltinde, Emilia Galotti. Lessing har

fundet sin inspiration til denne tragedie i den klassiske romerske fortælling om Appius og Virginia. En korrupt hersker forelsker sig i Virginia, og med list og magt gør han sig til herre over hende. Dette resulterer i sidste ende i en politisk revolution og en omstyrtelse af herskeren. Lessing beskriver sin egen interesse i fortællingen som udelukkende indvortes, og at han i sin egen udgave helt vil udelade de politiske aspekter. Lessing fokuserer i stedet på Emilias psykologiske udvikling.

Den skrøbelige mulighed for frihed er forbundet med individets erkendelse af ansvarlighed for den anden, og denne tragiske frihed nærmer sig Kierkegaards beskrivelse af kaldet til at elske. Modsat Æstetikerens lidelser i begyndelsen af det pseudonyme forfatterskab, står *Kjerlighedens Gjerninger* som et solidt vidnesbyrd om den konkrete mulighed for handlen. Disse to positioner kan betragtes som modpoler, men der er også en udvikling gennem lidelsen som peger hen imod erkendelsen af ansvarlighed og muligheden for at handle. Således betragtet forstås det tragiske som en del af bevægelsen hen imod en forståelse af selvet i dets relation til den anden. Gennem karakterudviklingen i *Emilia Galotti* fin-

des et tilsvarende skrøbeligt fundament for den menneskelige frihed, som også afhænger af individets accept af ansvaret for den anden. I denne bevægelse holdes negativitetens sår åbent, som det beskrives i *Sygdommen til Døden*. Tvivlen og usikkerheden bliver ikke afløst af klarsynet, og der ikke er tale om et endegyldigt frihedsbegreb, hvor individet vinder en umistelig frihed. Den tragiske revurdering beskriver i stedet en durativ prøvelse i friheden.

I sin helhed afprøver afhandlingen muligheden for at anvende litteratur og fiktion, både antik og moderne, til at sætte spørgsmålstejn ved og nuancere filosofiske og teologiske begreber. Det er en metode, som både Lessing og Kierkegaard benytter sig af, og den tjener til at kritisere deres tiders videnskabelige optimisme. Den tragiske tilføjelse til begreberne om modernitet, selv og frihed ligger i høj grad i den æstetiske tvetydighed og i at insistere på utilgængeligheden af endegyldige sandheder. I kontrast til vores tids empiriske og begrebsanalytiske optimisme, står det tragiske som en tilbagevendende påmindelse om tilværelsens stædige modstand mod klassifikationer og om det illusoriske i en stræben efter en klar erkendelse.

Seneste titler i serien Publikationer fra Det Teologiske Fakultet

Den komplette liste kan ses på <http://teol.ku.dk/Forskning/publikationer>

- 65 Henrik Laugesen, *The Ambiguity of FOREIGN MILITARY ASSISTANCE*. Ph.d.-afhandling 2016. 223 sider.
- 66 Anne Katrine de Hemmer Gudme, Søren Holst, Jesper Høgenhaven og Frederik Poulsen, *Fire indgange til gammeltestamentlig teologi*. 2016. 132 sider.
- 67 Nete Helene Enggaard, *Højmesse og dåb. En sammenlignende undersøgelse af gudstjenstedeltagerernes oplevelse af traditionel og nyere liturgisk praksis ved højmesse og dåb i Helsingør stift*. 2016. 119 sider.
- 68 Rasmus Markussen, Tine Reeh og Ida Willert (red.), *Dansk kirke og kultur i mellemkrigstiden*. Oplæg fra et kirkehistorisk seminar 11. november 2015. 2016. 138 sider.
- 69 Christian Hjortkjær, *Utilstrækkeligt enestående. En kierkegaardsk diagnose af diagnosesamfundet*. Ph.d.-afhandling 2016. 252 sider.
- 70 Lars Cyril Nørgaard, *Engaged Withdrawal. Sources of Soul-Formation. Paul Godet Des Marais' Spiritual Direction of Madame De Maintenon*. Ph.d.-afhandling 2017. 236 sider.
- 71 Carsten Selch Jensen, *Med ord og ikke med slag. Teologi og historieskrivning i Henrik af Letlands krønike (ca. 1227)*. Doktordisputats 2017. 476 sider.
- 72 Cathrine Bjørnholt Michaelsen, *Remains of a Self. Solitudes and Responsibilities*. Ph.d.-afhandling 2017. 300 sider.
- 73 Mette Birkedal Bruun, *The Unfamiliar Familiar. Armand-Jean de Rancé (1626-1700) between Withdrawal and Engagement*. Doktordisputats 2017. 826 sider.
- 74 Leo Catana, *Late Ancient Platonism in Eighteenth-Century German Thought*. Doktordisputats 2017. 230 sider.
- 75 Christina Solmunde Michelsen, *John the Baptist's Public Ministry in Luke 3:1-20: Is Luke a Writing Reader of Matthew?* Ph.d.-afhandling 2017. 225 sider.

76. Mikkel Gabriel Christoffersen, *Living with Risk and Danger: Studies in Interdisciplinary Systematic Theology*. Ph.d.-afhandling 2017. 278 sider.
77. Rasmus H. C. Dreyer, *Hans Tausen mellem Luther og Zwingli. Studier i Hans Tausens teologi og den tidlige danske reformation*. Ph.d.-afhandling 2017. 294 sider.
78. Hannah Elliott, *Anticipating Plots : (Re)Making property, futures and town at the gateway to Kenya's 'new frontier'*. Ph.d.-afhandling. 2018. 256 sider.
79. Karen Marie Leth-Nissen, *Churching Alone: A Study of the Danish Folk Church at Organizational, Individual and Societal Levels*, Ph.d.-afhandling 2018. 325 sider.
80. Martin Ravn, "*UBI VERBUM, IBI TRINITAS*": *En systematisk-teologisk studie i Martin Luthers treenighedstænkning*, Ph.d.-afhandling 2018. 191 sider.
81. Kasper Siegismund, *Studies in the Hebrew Verbal System: Hebrew as a System of Relative Tense and the Origins and Development of the Classical Consecutive Forms*, Ph.D.-afhandling 2018. 413 sider.
82. Peter Søes. *Image of God, Knowledge of God. The Theological Anthropologies of Karl Barth and Wolfhart Pannenberg in Light of Tertullian*, Ph.d.-afhandling 2019. 276 s.
83. Ida Balslev Willert, *En ny vej til det gamle Evangelium. Hans Fuglsang-Damgaard og Oxford-gruppebevægelsen i Danmark 1933-1938*. Ph.d.-afhandling 2019. 196 sider.
84. Toke Møldrup Wolff, *The Undercurrents of State-Formation in Rural Somaliland. A Study of Gender and State-Making in the Somali Margins*. Ph.d.-afhandling 2019. 219 sider.
85. Karen Marie Leth-Nissen, *Dåb i dag*. 2020. 121 s.
86. Kristian Bunkenborg. *Kierkegaard and the Tragic: Aesthetic Entries into the Concepts of Modernity, Self, and Freedom*. 2020. 174 s.
88. Julie Skovgaard Sommer von Würden. *Elimu: Education and Islamic Knowledge in Zanzibar*. 2020. 330 s.

Bøger, der ikke er udsolgt, kan købes hos Academic Books, Søndre Campus.

Adskillige af bindene er desuden tilgængelige som e-bøger og kan hentes gratis på <http://teol.ku.dk/Forskning/publikationer>.

DET TEOLOGISKE FAKULTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET
KAREN BLIXENS PLADS 16
DK - 2300 KØBENHAVN S

WWW.TEOL.KU.DK